

Drs. L. Tjoonk

No. 2.123

DRENTSE LAND- EN TUINBOUWBEDRIJVEN ·
VAN OUDERE BEDRIJFSHOOFDEN
ZONDER OPVOLGER

Maart 1979

SIGN: L26-2.123
EX. NO: c
MLV:

Landbouw-Economisch Instituut
Afdeling Structuuronderzoek

302022

Inhoud

	Blz.
WOORD VOORAF	5
INLEIDING	7
1. HET AANTAL BEDRIJVEN, DE OPPERVLAKTE CULTUURGROND, DE PRODUKTIEOMVANG EN HET AANTAL REGELMATIG WERK- ZAME MANNELIJKE ARBEIDSKRACHTEN	10
2. DE BEDRIJFSOPPERVLAKTE- EN DE BEDRIJFSOMVANGSTRUCTUUR	21
3. HET GRONDGEBRUIK EN HET BEDRIJFSTYPE	26
4. DE INTENSITEIT VAN HET GRONDGEBRUIK EN DE ARBEIDS- PRODUKTIVITEIT	33
SAMENVATTING EN SLOTOPMERKINGEN	39
BIJLAGEN	
1. De ontwikkeling van het aantal hoofdberoepsbedrij- ven per categorie bedrijfshoofden in Noord- en Midden-Drenthe	47
2. Idem, in Zuid-West-Drenthe	47
3. Idem, in Oost-Drenthe	48
4. De ontwikkeling van de oppervlakte cultuurgrond op hoofdberoepsbedrijven per categorie bedrijfshoofden in Noord- en Midden-Drenthe	48
5. Idem, in Zuid-West-Drenthe	49
6. Idem, in Oost-Drenthe	49
7. De ontwikkeling van de produktieomvang op hoofdbe- roepsbedrijven per categorie bedrijfshoofden in Noord- en Midden-Drenthe	50
8. Idem, in Zuid-West-Drenthe	50
9. Idem, in Oost-Drenthe	51
10. De ontwikkeling van het aantal regelmatig werkzame mannelijke arbeidskrachten op hoofdberoepsbedrijven per categorie bedrijfshoofden in Noord- en Midden- Drenthe	51
11. Idem, in Zuid-West-Drenthe	52
12. Idem, in Oost-Drenthe	52
13. De samenstelling van de arbeidsbezetting op hoofd- beroepsbedrijven per categorie bedrijfshoofden in Noord- en Midden-Drenthe	53
14. Idem, in Zuid-West-Drenthe	53
15. Idem, in Oost-Drenthe	54
16. Het gemiddelde aantal arbeidskrachten per bedrijf op hoofdberoepsbedrijven per categorie bedrijfshoofden	54

INHOUD (vervolg)

Blz.

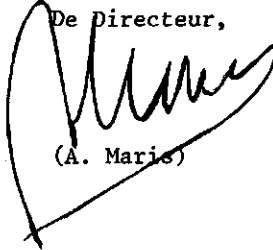
17. De gemiddelde bedrijfsoppervlakte van de hoofdberoepsbedrijven per categorie bedrijfshoofden	55
18. De gemiddelde bedrijfsomvang van de hoofdberoepsbedrijven per categorie bedrijfshoofden	55
19. Het grondgebruik op de hoofdberoepsbedrijven per categorie bedrijfshoofden	56
20. De gemiddelde jaarlijkse mutatie in het aantal hoofdberoepsbedrijven per bedrijfstype per categorie bedrijfshoofden tussen 1972 en 1976 in Drenthe	56
21. De ontwikkeling van het aantal hoofdberoepsbedrijven naar bedrijfstype in Noord- en Midden-Drenthe	57
22. Idem, in Zuid-West-Drenthe	57
23. Idem, in Oost-Drenthe	57
24. De ontwikkeling van het aantal hoofdberoepsbedrijven naar bedrijfstype per categorie bedrijfshoofden in Noord- en Midden-Drenthe	58
25. Idem, in Zuid-West-Drenthe	59
26. Idem, in Oost-Drenthe	60
27. De ontwikkeling van de intensiteit van het grondgebruik op hoofdberoepsbedrijven per categorie bedrijfshoofden in Noord- en Midden-Drenthe	61
28. Idem, in Zuid-West-Drenthe	61
29. Idem, in Oost-Drenthe	62
30. De ontwikkeling van de arbeidsproductiviteit op hoofdberoepsbedrijven per categorie bedrijfshoofden in Noord- en Midden-Drenthe	62
31. Idem, in Zuid-West-Drenthe	63
32. Idem, in Oost-Drenthe	63
LITERATUUR	64

Woord vooraf

Op verzoek van de Werkcommissie voor Agrarisch-sociologisch en -sociografisch Onderzoek van de Provinciale Raad voor de Bedrijfsontwikkeling in de Landbouw in Drenthe, heeft het Landbouw-Economisch Instituut in deze provincie een oriënterend onderzoek ingesteld naar de situatie van de bedrijven van oudere bedrijfs-
hoofden zonder opvolger. Dit onderzoek, dat is gebaseerd op de CBS-meitellinggegevens van 1972 en 1976, kan aanknopingspunten bieden voor eventueel nader onderzoek naar de sociale positie waarin deze groep bedrijfshoofden verkeert.

Het onderzoek is uitgevoerd door drs. L. Tjoonk van de Afdeling Structuuronderzoek.

Den Haag, maart 1979

De Directeur,

(A. Maris)

Inleiding

Op verzoek van de Werkcommissie voor Agrarisch-sociologisch en -sociografisch Onderzoek van de Provinciale Raad voor de Bedrijfsontwikkeling in de Landbouw in Drenthe heeft het Landbouw-Economisch Instituut een oriënterend onderzoek ingesteld naar de oudere boeren en tuinders zonder opvolger in deze provincie. Deze groep agrariërs is van betekenis in het kader van de structurele ontwikkelingen in de land- en tuinbouw. Het betreft immers een categorie bedrijfshoofden met bedrijven waar geen opvolger aanwezig is. Een groot deel van deze bedrijven zal om deze reden verdwijnen.

Het onderzoek beoogt inzicht te verkrijgen in:

- de ontwikkeling van het aantal bedrijven van oudere bedrijfshoofden zonder opvolger en het aandeel daarvan in het totaal aantal hoofdberoepsbedrijven;
- de ontwikkeling van de oppervlakte cultuurgrond op deze categorie bedrijven en het aandeel daarvan in de totale oppervlakte cultuurgrond op hoofdberoepsbedrijven;
- de ontwikkeling van de omvang van de agrarische produktie op deze categorie bedrijven en het aandeel daarvan in de totale agrarische produktie op hoofdberoepsbedrijven;
- de ontwikkeling van het aantal mannelijke arbeidskrachten op deze categorie bedrijven en het aandeel daarvan in de totale mannelijke arbeidsbezetting op hoofdberoepsbedrijven.

Voorts werden de bedrijven van oudere bedrijfshoofden zonder opvolger vergeleken met die van oudere bedrijfshoofden met een opvolger en van jongere bedrijfshoofden. Hierbij werden de volgende aspecten in de vergelijking betrokken:

- de ontwikkeling van de bedrijfsoppervlaktestructuur;
- de ontwikkeling van de bedrijfsomvangstructuur;
- de ontwikkeling van het grondgebruik;
- de ontwikkeling van het bedrijfstype;
- de ontwikkeling van de intensiteit van het grondgebruik;
- de ontwikkeling van de arbeidsproduktiviteit.

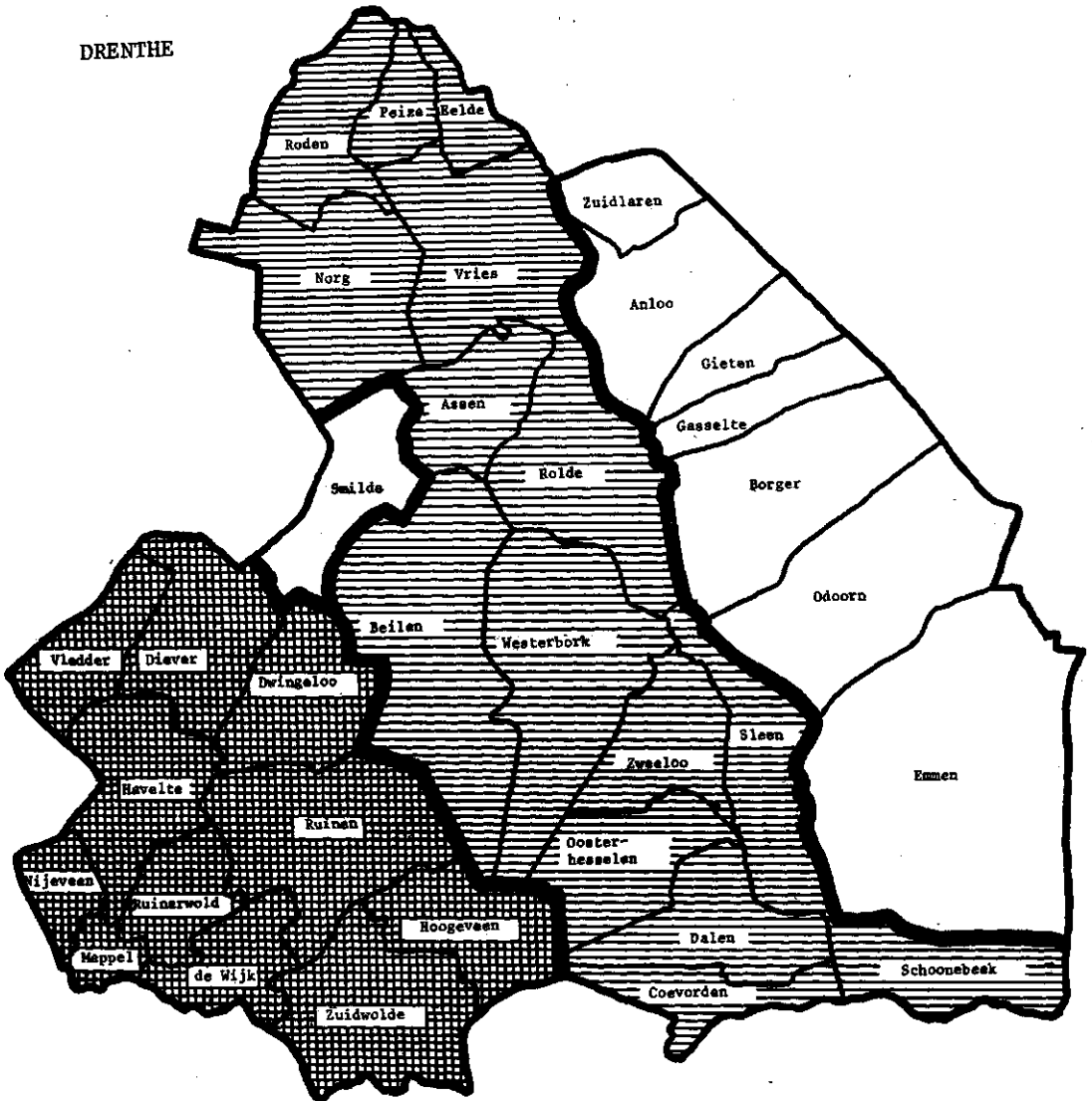
Deze aspecten geven inzicht in de bedrijfssituatie van de oudere bedrijfshoofden zonder opvolger. Dit inzicht kan aanknopingspunten bieden voor eventueel verder onderzoek naar de sociale positie waarin deze categorie bedrijfshoofden verkeert.

De provincie Drenthe is in 3 gebieden verdeeld, nl. Noord- en Midden-Drenthe, Zuid-West-Drenthe en Oost-Drenthe (zie bijgaande kaart op blz. 8).

Het onderzoek heeft betrekking op alle in 1972 en 1976 door het CBS geregistreerde hoofdberoepsbedrijven 1), ongeacht de leef-

1) Hoofdberoepsbedrijven zijn bedrijven waarop het bedrijfshoofd de land- of tuinbouw als hoofdberoep uitoefent.

DRENTHÉ

Legenda:

- Gebiedsgrens
- Oost-Drenthé (incl. Smilde)
- Noord- en Midden-Drenthé
- Zuid-West-Drenthé

tijd van het bedrijfshoofd en de omvang van het bedrijf (in sbe)1). De hoofdberoepsbedrijven zijn ingedeeld in 3 groepen, nl.:

- bedrijven van bedrijfshoofden jonger dan 50 jaar;
- bedrijven van bedrijfshoofden van 50 jaar en ouder met een opvolger;
- bedrijven van bedrijfshoofden van 50 jaar en ouder zonder opvolger, onderverdeeld in:
 - bedrijven van bedrijfshoofden van 50-55 jaar zonder opvolger;
 - bedrijven van bedrijfshoofden van 55-60 jaar zonder opvolger;
 - bedrijven van bedrijfshoofden van 60-65 jaar zonder opvolger en
 - bedrijven van bedrijfshoofden van 65 jaar en ouder zonder opvolger.

Bij andere onderzoeken 2) zijn de hoofdberoepsbedrijven van bedrijfshoofden van 65 jaar en ouder met een bedrijfsomvang kleiner dan 30 sbe als nevenberoepsbedrijven beschouwd (in 1972 en 1976 respectievelijk 314 en 234 bedrijfjes). De niet-persoonlijke ondernemingen, zoals N.V.'s en B.V.'s, en de nevenberoepsbedrijven (bedrijfjes van landarbeiders en niet-agrariërs) zijn in dit onderzoek buiten beschouwing gebleven.

In hoofdstuk 1 wordt ingegaan op de ontwikkeling van het aantal bedrijven, de oppervlakte cultuurgrond, de produktieomvang en het aantal regelmatig werkzame mannelijke arbeidskrachten. De bedrijfsoppervlakte- en de bedrijfsomvangstructuur van de bedrijven komt aan de orde in hoofdstuk 2, het grondgebruik en het bedrijfstype in hoofdstuk 3 en de intensiteit van het grondgebruik en de arbeidsproduktiviteit in hoofdstuk 4. Het verslag wordt afgesloten met een samenvatting en enkele slotopmerkingen.

-
- 1) Een standaardbedrijfseenheid is een eenheid waarin de omvang van een agrarisch bedrijf en van de afzonderlijke produktierichtingen binnen een bedrijf wordt gemeten. Een sbe komt overeen met een bepaald bedrag aan toegerekende factorkosten in een basisperiode bij een doelmatige bedrijfsvoering en onder normale omstandigheden.
 - 2) Douw, L., De landbouw als nevenberoep in 1970; Mededelingen en Overdrukken 79, LEI, Den Haag; 1972 Kloprogge, J.J.J. en J.H. Slot, De landbouw als nevenberoep in 1976: LEI-publicatie no. 2.97; Den Haag; 1977.

1. Het aantal bedrijven, de oppervlakte cultuurgrond, de produktieomvang en het aantal regelmatig werkzame mannelijke arbeidskrachten

Het aantal bedrijven

Het aantal hoofdberoepsbedrijven bedroeg in Drenthe in 1976 8.187. Deze bedrijven kunnen als volgt worden onderverdeeld:

bedrijven met een bedrijfshoofd jonger dan 50 jaar:	3.941 (48%)
bedrijven met een bedrijfshoofd van 50 jaar en ouder met een opvolger 1):	1.305 (16%)
bedrijven met een bedrijfshoofd van 50 jaar en ouder zonder opvolger 1) :	2.941 (36%).

Tussen 1972 en 1976 is het totaal aantal hoofdberoepsbedrijven in Drenthe met 1.320 afgenomen; d.w.z. met gemiddeld 3,7% per jaar. Het aantal bedrijven van bedrijfshoofden jonger dan 50 jaar en dat van bedrijfshoofden van 50 jaar en ouder met een opvolger nam naar verhouding sterker af dan dat van bedrijfshoofden van 50 jaar en ouder zonder opvolger. Het aandeel van de bedrijven van bedrijfshoofden jonger dan 50 jaar in het totaal aantal bedrijven was in 1976 dan ook iets kleiner dan in 1972, terwijl dat van de bedrijven van bedrijfshoofden van 50 jaar en ouder zonder opvolger iets toenam ten opzichte van 1972. Het aandeel van de bedrijven van bedrijfshoofden van 50 jaar en ouder met een opvolger in het totaal aantal bedrijven was in beide jaren gelijk.

Bij de categorie bedrijfshoofden van 50 jaar en ouder zonder opvolger was tussen 1972 en 1976 sprake van een geringe toeneming in de leeftijdsklasse van 60-65 jaar. In alle overige leeftijdsklassen was het aantal bedrijfshoofden in 1976 kleiner dan in 1972. De afneming was naar verhouding het sterkst in de leeftijdsklasse van 65 jaar en ouder.

Uit de bijlagen 1 t/m 3 blijkt, dat tussen 1972 en 1976 het totaal aantal hoofdberoepsbedrijven in Oost-Drenthe iets sterker en in Noord- en Midden-Drenthe iets zwakker is afgenomen dan in Zuid-West-Drenthe. In alle 3 deelgebieden verminderde het aantal bedrijven van bedrijfshoofden jonger dan 50 jaar en van bedrijfshoofden van 50 jaar en ouder met een opvolger naar verhouding sterker dan dat van de bedrijfshoofden van 50 jaar en ouder zonder

1) Het opvolgingspercentage op de hoofdberoepsbedrijven van bedrijfshoofden van 50 jaar en ouder bedroeg in Drenthe in 1976 derhalve $\frac{1.305}{4.246} = 31$.

Zie ook: Tjoa, S.A., 1978, De bedrijfsopvolgingssituatie in de Nederlandse land- en tuinbouw, Den Haag.

opvolger. Ten opzichte van 1972 is dan ook in alle 3 deelgebieden het aandeel van de bedrijven van bedrijfshoofden van 50 jaar en ouder zonder opvolger in het totaal aantal bedrijven gestegen. Dit ging vooral ten koste van het aantal bedrijven van bedrijfshoofden jonger dan 50 jaar.

Tabel 1.1 De ontwikkeling van het aantal hoofdberoepsbedrijven per categorie bedrijfshoofden in Drenthe

Categorie bedrijfshoofden	Bedrijven in				Gem. jaarl. mutatie in % 1972-1976
	1972		1976		
	aantal	in %	aantal	in %	
tot 50 jaar	4.720	50	3.941	48	-4,4
met opvolger:					
50 jaar en ouder	1.534	16	1.305	16	-4,0
zonder opvolger:					
50-55 jaar	1.103	12	1.063	13	-0,9
55-60 "	965	10	832	10	-3,7
60-65 "	662	7	673	8	+0,4
65 jaar en ouder	523	6	373	5	-8,1
50 jaar en ouder	3.253	34	2.941	36	-2,5
Totaal	9.507	100	8.187	100	-3,7

Bron: CBS.

Ten aanzien van de bedrijfshoofden van 50 jaar en ouder zonder opvolger kan worden opgemerkt, dat in alle 3 deelgebieden het aantal 60-65-jarigen tussen 1972 en 1976 nog iets is toegenomen. Bovendien was dit het geval in Zuid-West-Drenthe in de leeftijds-klasse van 50-55 jaar. De afnemning was in alle 3 deelgebieden het sterkst in de leeftijdsklasse van 65 jaar en ouder.

De oppervlakte cultuurgrond

De hoofdberoepsbedrijven in Drenthe hadden in 1976 in totaal 164.017 ha cultuurgrond in gebruik. De verdeling van deze oppervlakte cultuurgrond over de onderscheiden categorieën bedrijfs-
hoofden was als volgt:

bedrijfshoofden jonger dan 50 jaar:	86.212 ha (53%)
bedrijfshoofden van 50 jaar en ouder met een opvolger:	33.845 ha (21%)
bedrijfshoofden van 50 jaar en ouder zonder opvolger:	43.960 ha (27%)

Tussen 1972 en 1976 is de oppervlakte cultuurgrond in gebruik bij hoofdberoepsbedrijven in Drenthe afgenomen met 6.636 ha, d.w.z. met gemiddeld 1,0% per jaar. Van deze 6.636 ha ging per saldo 1.570 ha naar niet-agrariërs (C+D-grondgebruikers), 513 ha naar niet-persoonlijke ondernemingen in de land- en tuinbouw (zoals bijvoorbeeld N.V.'s en B.V.'s), terwijl de overige 4.553 ha aan de land- en tuinbouw werd onttrokken en/of in handen kwam van niet-geregistreerden (bedrijfjes kleiner dan 10 sbe 1) 2).

De oppervlakte cultuurgrond in gebruik bij bedrijfshoofden jonger dan 50 jaar en bij bedrijfshoofden van 50 jaar en ouder zonder opvolger nam naar verhouding iets sterker af dan bij bedrijfshoofden van 50 jaar en ouder met een opvolger. Het aandeel van de laatste categorie bedrijfshoofden in de totale oppervlakte cultuurgrond steeg dan ook iets ten opzichte van 1972. Het aandeel van de beide andere categorieën bedrijfshoofden was in beide jaren nagenoeg gelijk.

Bij de bedrijfshoofden van 50 jaar en ouder zonder opvolger is alleen in de leeftijdsklasse van 60-65 jaar de oppervlakte cultuurgrond iets toegenomen. De afnemning was het sterkst in de leeftijdsklasse van 65 jaar en ouder.

Tabel 1.2 De ontwikkeling van de oppervlakte cultuurgrond op hoofdberoepsbedrijven per categorie bedrijfshoofden in Drenthe

Categorie bedrijfshoofden	Oppervlakte cultuurgrond in				Gem. jaarl. mutatie in % 1972-1976
	1972		1976		
	ha	in %	ha	in %	
tot 50 jaar	90.046	53	86.212	53	-1,1
met opvolger:					
50 jaar en ouder	34.349	20	33.845	21	-0,4
zonder opvolger:					
50-55 jaar	17.915	10	17.970	11	+0,1
55-60 "	14.290	8	13.423	8	-1,6
60-65 "	8.292	5	8.481	5	+0,6
65 jaar en ouder	5.761	3	4.086	2	-8,2
50 jaar en ouder	46.258	27	43.960	27	-1,3
Totaal	170.653	100	164.017	100	-1,1

Bron: CBS.

- 1) Sbe's of standaardbedrijfseenheden zijn eenheden normatieve factorkosten (arbeid, netto-pacht en rente) volgens LEI-berekeningen bij een moderne doelmatige bedrijfsvoering en het prijspeil in 1975.
- 2) Zoals in de inleiding reeds is meegedeeld, blijven de bedrijven van niet-agrariërs en de niet-persoonlijke ondernemingen buiten het onderzoek.

Uit de bijlagen 4 t/m 6 blijkt, dat tussen 1972 en 1976 de oppervlakte cultuurgrond in gebruik bij bedrijfshoofden jonger dan 50 jaar in Noord- en Midden-Drenthe in geringere mate is verminderd dan in de beide andere deelgebieden. In Noord- en Midden-Drenthe nam ook de oppervlakte cultuurgrond in gebruik bij bedrijfshoofden van 50 jaar en ouder met een opvolger sinds 1972 af, terwijl in de beide andere deelgebieden van een geringe toeneming sprake was. De oppervlakte cultuurgrond in gebruik bij bedrijfshoofden van 50 jaar en ouder zonder opvolger nam in alle deelgebieden af. De afnemering was het sterkst in Noord- en Midden-Drenthe en het zwakst in Zuid-West-Drenthe.

Ten opzichte van 1972 is het aandeel van de bedrijfshoofden jonger dan 50 jaar in de totale oppervlakte cultuurgrond in Noord- en Midden-Drenthe iets toegenomen, terwijl in de beide andere deelgebieden dit aandeel iets kleiner werd. Ook bij de beide andere categorieën bedrijfshoofden traden tussen 1972 en 1976 in de onderscheiden deelgebieden slechts kleine verschuivingen op in het aandeel in de totale oppervlakte cultuurgrond.

Bij de bedrijfshoofden van 50 jaar en ouder zonder opvolger nam tussen 1972 en 1976 in de leeftijdsklasse van 65 jaar en ouder vooral in Noord- en Midden-Drenthe en in Zuid-West-Drenthe de oppervlakte cultuurgrond relatief sterk af.

De produktieomvang

De produktieomvang op de hoofdberoepsbedrijven in Drenthe bedroeg in 1976 1.016.043 sbe. De verdeling hiervan over de onderscheiden categorieën bedrijfshoofden was als volgt:

bedrijfshoofden jonger dan 50 jaar:	563.534 sbe (55%)
bedrijfshoofden van 50 jaar en ouder met een opvolger:	208.584 sbe (21%)
bedrijfshoofden van 50 jaar en ouder zonder opvolger:	243.925 sbe (24%)

Tussen 1972 en 1976 is de produktieomvang op de hoofdberoepsbedrijven in Drenthe toegenomen met 71.584 sbe; d.w.z. met gemiddeld 1,9% per jaar.

De produktieomvang op de bedrijven van bedrijfshoofden jonger dan 50 jaar en die van 50 jaar en ouder met een opvolger nam naar verhouding sterker toe dan op die van 50 jaar en ouder zonder opvolger. In het aandeel van de onderscheiden categorieën bedrijfshoofden in de totale produktieomvang kwam tussen 1972 en 1976 nauwelijks verandering.

Op de bedrijven van bedrijfshoofden van 50 jaar en ouder zonder opvolger is in de leeftijdsklassen van 50-55 jaar en 60-65 jaar sinds 1972 de produktieomvang toegenomen. In de leeftijdsklasse van 55-60 jaar was de produktieomvang in beide jaren nagenoeg gelijk en in die van 65 jaar en ouder in 1976 belangrijk kleiner dan in 1972.

Tabel 1.3 De ontwikkeling van de produktieomvang op hoofdberoeps-bedrijven per categorie bedrijfshoofden in Drenthe

Categorie bedrijfshoofden	Produktieomvang in				Gem. jaarl. mutatie in % 1972-1976
	1972		1976		
	sbe	in %	sbe	in %	
tot 50 jaar	518.142	55	563.534	55	+2,1
met opvolger:					
50 jaar en ouder	186.702	20	208.584	21	+2,8
zonder opvolger:					
50-55 jaar	97.394	10	108.354	11	+2,7
55-60 "	74.579	8	74.459	7	-0,1
60-65 "	42.273	4	44.116	4	+1,1
65 jaar en ouder	25.369	3	16.996	2	-9,5
50 jaar en ouder	239.615	25	243.925	24	+0,5
Totaal	944.459	100	1.016.043	100	+1,9

Bron: CBS

Uit de bijlagen 7 t/m 9 blijkt, dat tussen 1972 en 1976 de produktieomvang op de bedrijven van bedrijfshoofden jonger dan 50 jaar in Noord- en Midden-Drenthe belangrijk sterker is toegenomen dan op de overeenkomstige categorie bedrijven in de beide andere deelgebieden. In Zuid-West-Drenthe en in Oost-Drenthe nam de produktieomvang op de bedrijven van bedrijfshoofden van 50 jaar en ouder met een opvolger iets sterker toe dan in Noord- en Midden-Drenthe. De produktieomvang op de bedrijven van bedrijfshoofden van 50 jaar en ouder zonder opvolger nam in Noord- en Midden-Drenthe iets af, doch in de beide andere deelgebieden toe.

In het aandeel in de totale produktieomvang dat de onderscheiden categorieën bedrijfshoofden voor hun rekening namen kwam tussen 1972 en 1976 in alle 3 deelgebieden maar weinig verandering.

Bij de categorie bedrijfshoofden van 50 jaar en ouder zonder opvolger is de teruggang van de produktieomvang sinds 1972 bij de 65-jarigen en ouderen in Noord- en Midden-Drenthe en in Zuid-West-Drenthe aanzienlijk groter dan in Oost-Drenthe.

Het aantal regelmatig werkzame mannelijke arbeidskrachten

Het aantal regelmatig 1) werkzame mannelijke arbeidskrachten op de hoofdberoepsbedrijven in Drenthe bedroeg in 1976 10.258. De verdeling van het aantal arbeidskrachten over de onderscheiden ca-

1) "Regelmatig" wil zeggen: gedurende minstens 15 uur per week.

tegorieën bedrijven was als volgt:	
bedrijven met een bedrijfshoofd jonger dan 50 jaar:	4.637 (45%)
bedrijven met een bedrijfshoofd van 50 jaar en ouder met een opvolger:	2.353 (23%)
bedrijven met een bedrijfshoofd van 50 jaar en ouder zonder opvolger:	3.268 (32%)

Tussen 1972 en 1976 is het aantal regelmatig werkzame mannelijke arbeidskrachten in Drenthe verminderd met 2.005; d.w.z. met gemiddeld 4,4% per jaar.

Het aantal arbeidskrachten verminderde op de bedrijven van bedrijfshoofden van 50 jaar en ouder met een opvolger in iets sterkere mate dan op de beide andere categorieën bedrijven. Zoals verderop blijkt, houdt dit verband met de verhoudingsgewijs sterke teruggang van het aantal meewerkende zoons. Deze zoons worden voornamelijk aangetroffen op de bedrijven van bedrijfshoofden van 50 jaar en ouder met een opvolger 1).

In het aandeel van de onderscheiden categorieën bedrijven in het totaal aantal regelmatig meewerkende mannelijke arbeidskrachten kwam tussen 1972 en 1976 geen verandering.

Tabel 1.4 De ontwikkeling van het aantal regelmatig werkzame mannelijke arbeidskrachten op hoofdberoepsbedrijven per categorie bedrijfshoofden in Drenthe

Categorie bedrijfshoofden	Arbeidskrachten in				Gem. jaarl. mutatie in % 1972-1976
	1972		1976		
	aantal	in %	aantal	in %	
tot 50 jaar	5.525	45	4.637	45	-4,3
met opvolger:					
50 jaar en ouder	2.871	23	2.353	23	-4,8
zonder opvolger:					
50-55 jaar	1.289	11	1.164	11	-2,5
55-60 "	1.138	9	939	9	-4,7
60-65 "	793	6	735	7	-1,9
65 jaar en ouder	647	5	430	4	-9,7
50 jaar en ouder	3.867	32	3.268	32	-4,1
Totaal	12.263	100	10.258	100	-4,4

Bron: CBS.

1) Het totaal aantal meewerkende zoons op de hoofdberoepsbedrijven in Drenthe daalde van 1.448 in 1972 tot 851 in 1976. Van deze zoons werkte in 1972 en 1976 respectievelijk 84% en 80% op de categorie bedrijven van bedrijfshoofden van 50 jaar en ouder met een opvolger.

Uit de bijlagen 10 t/m 12 blijkt, dat in Noord- en Midden-Drenthe tussen 1972 en 1976 op de categorie bedrijven van bedrijfs-
hoofden jonger dan 50 jaar het aantal arbeidskrachten in iets ge-
ringere mate is afgenomen dan op dezelfde categorie bedrijven in
Zuid-West-Drenthe. In Noord- en Midden-Drenthe nam op de categorie
bedrijven van bedrijfshoofden van 50 jaar en ouder met een opvol-
ger het aantal arbeidskrachten daarentegen iets sterker af dan in
Zuid-West-Drenthe. Ook nam in Noord- en Midden-Drenthe op de cate-
gorie bedrijven van bedrijfshoofden van 50 jaar en ouder zonder
opvolger het aantal arbeidskrachten in iets sterkere mate af dan
in de beide andere deelgebieden.

In elk van de 3 deelgebieden is het aandeel van de onderschei-
den categorieën bedrijven in het totaal aantal regelmatig werkzame
mannelijke arbeidskrachten tussen 1972 en 1976 slechts weinig ver-
anderd.

Bij de categorie bedrijfshoofden van 50 jaar en ouder zonder
opvolger was de afneming van het aantal arbeidskrachten in alle
deelgebieden het sterkst in de leeftijdsklasse van 65 jaar en ou-
der.

Tussen 1972 en 1976 is op de hoofdberoepsbedrijven in Drenthe
het aantal meewerkende zoons in veel sterkere mate afgenomen dan
het aantal bedrijfshoofden, overige meewerkende gezinsleden en
vreemde arbeidskrachten. Dit had tot gevolg dat het aandeel van de
meewerkende zoons in de totale arbeidsbezetting op de Drentse
hoofdberoepsbedrijven daalde van 12% in 1972 tot 8% in 1976. Het
aandeel van de bedrijfshoofden steeg van 81% in 1972 tot 84% in
1976, terwijl dat van de beide andere categorieën arbeidskrachten
weinig veranderde.

Tabel 1.5 De ontwikkeling van de onderscheiden categorieën ar-
beidskrachten op de hoofdberoepsbedrijven in Drenthe

Categorie arbeidskrachten	Personen				Gem. jaarl. mutatie in % 1972-1976
	1972		1976		
	aantal	in %	aantal	in %	
bedrijfshoofden	9.959	81	8.631	84	- 3,5
meewerkende zoons	1.448	12	851	8	-12,0
ov. gezinsarb.kr.	228	2	205	2	- 2,6
vreemde arb.kr.	628	5	571	6	- 2,3
Totaal	12.263	100	10.258	100	- 4,4

Bron: CBS.

De sterke daling van het aantal meewerkende zoons tussen 1972
en 1976 hangt onder meer samen met een toeneming van het aantal
maatschappen in de land- en tuinbouw. Zodra een meewerkende zoon-

opvolger in de bedrijfsleiding wordt opgenomen, wordt hij nl. niet langer als meewerkende zoon, maar als bedrijfshoofd geteld. Zo is in Drenthe op de bedrijven van bedrijfshoofden van 50 jaar en ouder met een opvolger het aantal bedrijfshoofden per 100 bedrijven gestegen van 95 in 1972 tot 112 in 1976, terwijl tegelijkertijd op deze categorie bedrijven het aantal meewerkende zoons per 100 bedrijven daalde van 79 tot 52. De daling van het aantal meewerkende zoons sinds 1972 is derhalve gedeeltelijk gecompenseerd door de toeneming van het aantal maatschappen. Verder zullen in 1976 waarschijnlijk meer opvolgers voortgezet onderwijs hebben gevolgd dan in 1972. Dit houdt niet alleen verband met een toegenomen belangstelling van dit onderwijs, maar ook met een verlenging van de opleidingsduur.

Aangezien de meewerkende zoons overwegend worden aangetroffen op bedrijven van bedrijfshoofden van 50 jaar en ouder met een opvolger, ligt het voor de hand dat juist op deze categorie bedrijven de samenstelling van de arbeidsbezetting tussen 1972 en 1976 sterk is veranderd. Uit tabel 1.6 blijkt dan ook dat op deze categorie bedrijven in Drenthe het aandeel van de meewerkende zoons in de totale arbeidsbezetting is gedaald van 42% in 1972 tot 29% in 1976. Het aandeel van de bedrijfshoofden nam toe van 51% in 1972 tot 62% in 1976. Op de beide andere categorieën bedrijven veranderde de samenstelling van de arbeidsbezetting maar weinig tussen 1972 en 1976.

Uit de bijlagen 13 t/m 15 blijkt, dat in alle 3 deelgebieden tussen 1972 en 1976 het aandeel van de meewerkende zoons in de totale arbeidsbezetting op de bedrijven van bedrijfshoofden van 50 jaar en ouder met een opvolger belangrijk is teruggelopen. Zowel in 1972 als in 1976 was dit aandeel in Oost-Drenthe kleiner dan in de beide andere deelgebieden. Daar staat tegenover dat in Oost-Drenthe in beide jaren op deze categorie bedrijven de vreemde arbeidskrachten een groter aandeel in de totale arbeidsbezetting hadden. Dit was in dit deelgebied overigens ook het geval op de beide andere categorieën bedrijven. In Oost-Drenthe was in 1976 op alle hoofdberoepsbedrijven te zamen het aandeel van de vreemde arbeidskrachten (10%) in de totale arbeidsbezetting zelfs groter dan dat van de meewerkende zoons (7%).

Opmerkelijk is verder het relatief grote aandeel (18%) van de vreemde arbeidskrachten in de totale arbeidsbezetting op de bedrijven van bedrijfshoofden zonder opvolger in de leeftijdsklasse van 65 jaar en ouder in 1976 in Oost-Drenthe.

Het gemiddeld aantal regelmatig werkzame mannelijke arbeidskrachten per bedrijf 1) op hoofdberoepsbedrijven bedroeg in Drenthe

1) Inclusief de bedrijven waarop geen regelmatig werkzame mannelijke arbeidskrachten voorkwamen. In 1972 bedroeg dit aantal 175 en in 1976 169.

Tabel 1.6 De samenstelling van de arbeidsbezetting op hoofdberoepsbedrijven per categorie bedrijfs-
hoofden in Drenthe

Categorie bedrijfs- hoofden	Aantal arbeids- krachten		Percentage							
			bedrijfs- hoofden		meewerkende zonen		ov. gezins- arbeidskr.		vreemde arbeidskr.	
	1972	1976	1972	1976	1972	1976	1972	1976	1972	1976
tot 50 jaar	5.525	4.637	88	88	3	3	3	3	6	6
met opvolger:										
50 jaar en ouder	2.871	2.353	51	62	42	29	1	2	6	8
zonder opvolger:										
50-55 jaar	1.289	1.164	93	95	2	2	1	1	4	3
55-60 "	1.138	939	95	94	1	2	1	1	3	3
60-65 "	793	735	95	96	1	1	1	1	3	2
65 jaar en ouder	647	430	91	91	1	2	2	2	6	5
50 jaar en ouder	3.867	3.268	94	94	1	2	1	1	4	3
Totaal: in %	.	.	81	84	12	8	2	2	5	6
aantal	12.263	10.258	9.959	8.631	1.448	851	228	205	628	571

Bron: CBS.

Tabel 1.7 Het gemiddelde aantal arbeidskrachten per bedrijf op hoofdberoepsbedrijven per categorie bedrijfshoofden in Drenthe

Categorie bedrijfshoofden	Aantal bedrijven		Aantal arbeids- krachten		Gem. aantal arb.- krachten p. bedr.		Gem. jaarl. mutatie in % 1972-1976
	1972	1976	1972	1976	1972	1976	
tot 50 jaar	4.720	3.941	5.525	4.637	1,17	1,18	+0,2
met opvolger:							
50 jaar en ouder	1.534	1.305	2.871	2.353	1,87	1,80	-0,9
zonder opvolger:							
50-55 jaar	1.103	1.063	1.289	1.164	1,17	1,10	-1,5
55-60 "	965	832	1.138	939	1,18	1,13	-1,1
60-65 "	662	673	793	735	1,20	1,09	-2,4
65 jaar en ouder	523	373	647	430	1,24	1,15	-1,9
50 jaar en ouder	3.253	2.941	3.867	3.268	1,19	1,11	-1,8
Totaal	9.507	8.187	12.263	10.258	1,29	1,25	-0,8

Bron: CBS.

in 1976 1,25 tegenover 1,29 in 1972. Dit betekent dat de gemiddelde arbeidsbezetting per bedrijf tussen 1972 en 1976 met gemiddeld 0,8% per jaar is gedaald. Op de bedrijven van bedrijfshoofden jonger dan 50 jaar is de gemiddelde arbeidsbezetting per bedrijf sinds 1972 iets toegenomen; op de beide andere categorieën bedrijven werd deze kleiner. Zowel in 1972 als in 1976 was het gemiddelde aantal arbeidskrachten op de bedrijven van bedrijfshoofden van 50 jaar en ouder met een opvolger belangrijk groter dan op de beide andere categorieën bedrijven.

Uit bijlage 16 blijkt, dat de ontwikkeling van het gemiddeld aantal arbeidskrachten per bedrijf op de onderscheiden categorieën bedrijven in de deelgebieden niet parallel is verlopen. Zo is op de bedrijven van bedrijfshoofden jonger dan 50 jaar alleen in Oost-Drenthe tussen 1972 en 1976 het gemiddeld aantal arbeidskrachten per bedrijf toegenomen; in de beide andere deelgebieden bleef het gelijk. Verder is op de bedrijven van bedrijfshoofden van 50 jaar en ouder met een opvolger in Zuid-West-Drenthe de gemiddelde arbeidsbezetting per bedrijf sinds 1972 nog iets toegenomen, terwijl in de beide andere deelgebieden sprake is van een afnemning. Ten slotte blijkt uit deze bijlage dat in beide jaren de gemiddelde arbeidsbezetting op de hoofdberoepsbedrijven in Zuid-West-Drenthe kleiner was dan in de beide andere deelgebieden. De gemiddelde jaarlijkse afnemning van de arbeidsbezetting was tussen 1972 en 1976 in Noord- en Midden-Drenthe (1,2%) belangrijk groter dan in Zuid-West-Drenthe en Oost-Drenthe (beide 0,3%).

2. De bedrijfsoppervlakte- en de bedrijfsomvangstructuur

De bedrijfsoppervlaktestructuur

In 1976 was 21% van de hoofdberoepsbedrijven in Drenthe kleiner dan 10 ha, 37% had een oppervlakte van 10-20 ha en 41% was 20 ha of groter. Sinds 1972 is in de oppervlakteklassen beneden 30 ha het aantal bedrijven afgenomen; in die boven 30 ha nam het aantal bedrijven toe. Het aandeel van de bedrijven kleiner dan 20 ha in het totaal aantal bedrijven is gedaald van 65% in 1972 tot 58% in 1976, terwijl dat van de bedrijven van 20 ha en groter steeg van 35% in 1972 tot 41% in 1976. De gemiddelde oppervlakte per bedrijf 1) nam toe van 18,0 ha in 1972 tot 20,0 ha in 1976; d.w.z. met gemiddeld 2,7% per jaar.

Tabel 2.1 De ontwikkeling van het aantal hoofdberoepsbedrijven naar bedrijfsoppervlakte in Drenthe

Bedrijfs- oppervlakte	Bedrijven in				Gem. jaarl. mutatie in % 1972-1976
	1972		1976		
	aantal	in %	aantal	in %	
tot 10 ha	2.248	24	1.687	21	- 6,9
10 - 20 ha	3.948	41	3.045	37	- 6,3
20 - 30 ha	2.205	23	2.086	25	- 1,4
30 - 50 ha	923	10	1.092	13	+ 4,3
50 ha en meer	183	2	277	3	+11,0
Totaal	9.507	100	8.187	100	- 3,7

Bron: CBS.

Zowel in 1972 als in 1976 waren de bedrijven van bedrijfs-
hoofden van 50 jaar en ouder met een opvolger gemiddeld het grootst
en die van bedrijfshoofden van 50 jaar en ouder zonder opvolger
gemiddeld het kleinst. De bedrijven van bedrijfshoofden van 50 jaar
en ouder met een opvolger namen tussen 1972 en 1976 gemiddeld iets
sterker in oppervlakte toe (3,7% per jaar) dan die van bedrijfs-
hoofden jonger dan 50 jaar (3,5% per jaar). De bedrijven van be-
drijfshoofden van 50 jaar en ouder zonder opvolger waren in beide
jaren gemiddeld kleiner naarmate de bedrijfshoofden ouder waren.
De bedrijven van bedrijfshoofden van 50 jaar en ouder zonder op-

1) Inclusief de bedrijven zonder cultuurgrond. In 1972 bedroeg
dit aantal 78 en in 1976 82.

22 Tabel 2.2 De bedrijfsoppervlaktestructuur van de hoofdberoepsbedrijven per categorie bedrijfssoorten in Drenthe

Categorie bedrijfssoorten	Aantal bedrijven		Percentage bedrijven van ... ha				Gem. oppervl. P. bedr. (ha)		Gem. jaarl. mutatie in % 1972-1976						
	1972	1976	tot 10 10 - 20 20 - 30 30 - 50	72 76	72 76	72 76	72 76	76							
tot 50 jaar	4.720	3.941	17	14	43	35	27	30	11	16	2	4	19,1	21,9	3,5
met opvolger:															
50 jaar en ouder	1.534	1.305	13	11	37	28	30	32	16	23	4	7	22,4	25,9	3,7
zonder opvolger:															
50-55 jaar	1.103	1.063	25	22	48	49	20	21	5	7	1	1	16,2	16,9	1,1
55-60 "	965	832	36	27	43	46	15	19	6	6	1	2	14,8	16,1	2,1
60-65 "	662	673	47	44	36	42	11	12	4	3	1	1	12,5	12,6	0,2
65 jaar en ouder	523	373	61	60	25	30	8	6	4	3	1	1	11,0	11,0	0
50 jaar en ouder	3.253	2.941	39	34	40	44	15	16	5	5	1	1	14,2	14,9	1,2
Totaal	9.507	8.187	24	21	41	37	23	25	10	13	2	3	18,0	20,0	2,7

Bron: CBS.

volger zijn sinds 1972 slechts met gemiddeld 1,2% per jaar in oppervlakte toegenomen. Op de bedrijven waarop het bedrijfshoofd 65 jaar of ouder was, bleef de gemiddelde oppervlakte gelijk (zie tabel 2.2 op blz. 22).

Uit bijlage 17 blijkt, dat zowel in 1972 als in 1976 de hoofdberoepsbedrijven in Oost-Drenthe gemiddeld het grootst en in Zuid-West-Drenthe gemiddeld het kleinst waren. In alle 3 deelgebieden waren in beide jaren de bedrijven van bedrijfshoofden van 50 jaar en ouder met een opvolger gemiddeld het grootst en die van bedrijfshoofden van 50 jaar en ouder zonder opvolger gemiddeld het kleinst. De bedrijven van bedrijfshoofden jonger dan 50 jaar en die van bedrijfshoofden van 50 jaar en ouder met een opvolger namen in alle 3 deelgebieden tussen 1972 en 1976 gemiddeld in oppervlakte toe.

Van de bedrijven van 50 jaar en ouder zonder opvolger waren in alle 3 deelgebieden die van bedrijfshoofden van 50-55 jaar en van 55-60 jaar in 1976 gemiddeld groter dan in 1972. In de leeftijdsklasse van 60-65 jaar waren alleen in Noord- en Midden-Drenthe de bedrijven in 1976 gemiddeld iets kleiner dan in 1972. In Oost-Drenthe waren de bedrijven van bedrijfshoofden van 65 jaar en ouder in 1976 gemiddeld belangrijk groter dan in 1972; in de beide andere deelgebieden daarentegen kleiner.

De bedrijfsomvangstructuur

In 1976 was 49% van de hoofdberoepsbedrijven in Drenthe kleiner dan 110 sbe; 23% had een omvang van 110-150 sbe en 27% was 190 sbe of groter. Sinds 1972 is in de omvangsklasse beneden 150 sbe het aantal bedrijven afgenomen; in die boven 150 sbe nam het aantal bedrijven toe. Het aandeel van de bedrijven kleiner dan 110 sbe in het totaal aantal bedrijven is gedaald van 65% in 1972 tot 49% in 1976, terwijl dat van de bedrijven van 110 sbe en groter steeg van 34% in 1972 tot 50% in 1976. De gemiddelde omvang per bedrijf nam toe van 99 sbe in 1972 tot 124 sbe in 1976; d.w.z. met gemiddeld 5,8% per jaar.

Tabel 2.3 De ontwikkeling van het aantal hoofdberoepsbedrijven naar bedrijfsomvang in Drenthe

Bedrijfs- omvang	Bedrijven in				Gem. jaarl. mutatie in % 1972-1976
	1972		1976		
	aantal	in %	aantal	in %	
10- 70 sbe	3.044	32	2.003	24	- 9,9
70-110 sbe	3.152	33	2.045	25	-10,0
110-150 sbe	1.929	20	1.872	23	- 0,7
150-190 sbe	800	8	1.013	12	+ 6,1
190 sbe en meer	582	6	1.254	15	+20,0
Totaal	9.507	100	8.187	100	- 3,7

Bron: CBS.

Tabel 2.4 De bedrijfsomvangstructuur van de hoofberoepsbedrijven per categorie bedrijfshoofden in Drenthe

Categorie bedrijfshoofden	Aantal bedrijven 1972	1976	Percentage bedrijven van sbe						Gem. omvang p. bedr. (sbe) 1972-1976	Gem. jaarl. mutatie in % 1972-1976					
			10 - 70 72-76	70 - 110 72-76	110 - 150 72-76	150 - 190 72-76	190 e.m. 72-76	7-19							
tot 50 jaar	4.720	3.941	20	12	38	24	26	28	9	17	7	19	110	143	+6,8
met opvolger:															
50 jaar en ouder	1.534	1.305	19	15	31	17	24	22	15	17	11	30	122	160	+7,0
zonder opvolger:															
50-55 jaar	1.103	1.063	39	26	37	36	16	26	4	6	4	6	88	102	+3,8
55-60 "	965	832	52	38	31	35	9	18	4	4	3	5	77	89	+3,7
60-65 "	662	673	69	63	18	27	7	6	4	2	2	2	64	66	+3,1
65 jaar en ouder	523	373	80	84	9	9	7	4	2	2	2	2	49	46	-1,6
50 jaar en ouder	3.253	2.941	55	45	27	30	11	17	4	4	3	4	74	83	+2,9
Totaal	9.507	8.187	32	24	33	25	20	23	8	12	6	15	99	124	+5,8

Bron: CBS.

Gelet op de relatief geringe omvang van de intensieve veehouderij 1) in Drenthe, is het niet verwonderlijk dat op de meeste Drentse bedrijven de bedrijfsomvang vrij nauw samenhangt met de bedrijfsoppervlakte. Ook de ontwikkeling van deze beide grootheden op de onderscheiden categorieën bedrijven in de 3 deelgebieden loopt in grote mate parallel. Zo waren zowel in 1972 als in 1976 ook qua bedrijfsomvang de bedrijven van bedrijfshoofden van 50 jaar en ouder met een opvolger gemiddeld het grootst en die van bedrijfshoofden van 50 jaar en ouder zonder opvolger gemiddeld het kleinst. De bedrijven van bedrijfshoofden van 50 jaar en ouder met een opvolger (gem. 7,0% per jaar) en die van bedrijfshoofden jonger dan 50 jaar (gem. 6,8% per jaar) zijn tussen 1972 en 1976 eveneens belangrijk meer in gemiddelde omvang toegenomen dan de bedrijven van bedrijfshoofden van 50 jaar en ouder zonder opvolger (gem. 2,9% per jaar). De bedrijven van laatstgenoemde categorie bedrijfshoofden waren in beide jaren niet alleen gemiddeld kleiner van oppervlakte, maar ook kleiner van omvang naarmate de bedrijfshoofden ouder waren. Verder nam op de bedrijven van bedrijfshoofden van 50 jaar en ouder zonder opvolger de gemiddelde bedrijfsomvang alleen toe in de leeftijdsklassen van 50-55 jaar en 55-60 jaar. In de beide andere leeftijdsklassen was de gemiddelde bedrijfsomvang in beide jaren nagenoeg gelijk (zie tabel 2.4 op blz. 24).

Uit bijlage 18 blijkt, dat zowel in 1972 als in 1976 de hoofdberoepsbedrijven in Zuid-West-Drenthe gemiddeld iets kleiner van omvang waren dan in de beide andere deelgebieden. Ook qua bedrijfsomvang waren in alle 3 deelgebieden in beide jaren de bedrijven van bedrijfshoofden van 50 jaar en ouder met een opvolger gemiddeld het grootst en die van bedrijfshoofden van 50 jaar en ouder zonder opvolger het kleinst. In alle 3 deelgebieden zijn de bedrijven van bedrijfshoofden jonger dan 50 jaar en die van bedrijfshoofden van 50 jaar en ouder met een opvolger tussen 1972 en 1976 gemiddeld in omvang toegenomen. Ook de bedrijven van bedrijfshoofden zonder opvolger in de leeftijdsklasse van 50-55 jaar en 55-60 jaar waren in alle 3 deelgebieden in 1976 gemiddeld groter dan in 1972. In de oudere leeftijdsklassen loopt de ontwikkeling in de deelgebieden enigszins uiteen. Zo waren in de leeftijdsklasse van 60-65 jaar in beide jaren de bedrijven in Noord- en Midden-Drenthe en Zuid-West-Drenthe ongeveer even groot en die in Oost-Drenthe in 1976 gemiddeld iets groter dan in 1972. In de leeftijdsklasse van 65 jaar en ouder waren de bedrijven van bedrijfshoofden zonder opvolger in Noord- en Midden-Drenthe in 1976 gemiddeld iets kleiner dan in 1972, die in Zuid-West-Drenthe in beide jaren nagenoeg even groot en die in Oost-Drenthe in 1976 gemiddeld groter dan in 1972.

1) Op de hoofdberoepsbedrijven nam de intensieve veehouderij in 1972 en 1976 7% van de totale productieomvang voor zijn rekening.

3. Het grondgebruik en het bedrijfstype

In 1976 was op de hoofdberoepsbedrijven in Drenthe 88.150 ha cultuurgrond in gebruik als blijvend + tijdelijk grasland en 75.204 ha als bouwland. Van het tuinland werd 521 ha ingenomen door opengrondsteelten en 75 ha door glasteelten. Ten opzichte van 1972 zijn de oppervlakte bouwland, blijvend grasland en tuinbouw in de open grond afgenomen, terwijl de oppervlakten tijdelijk grasland en tuinbouw onder glas zijn toegenomen.

In 1976 was in Drenthe 54% van de totale oppervlakte cultuurgrond op hoofdberoepsbedrijven in gebruik als blijvend + tijdelijk grasland en 46% als bouwland. De oppervlakte tuinland nam minder dan 1% van de totale oppervlakte cultuurgrond in beslag. Tussen 1972 en 1976 is een geringe verschuiving opgetreden van grasland naar bouwland.

Tabel 3.1 De ontwikkeling van het grondgebruik op hoofdberoepsbedrijven in Drenthe

Grondgebruik	Oppervlakte in				Gem. jaarl. mutatie in % 1972-1976
	1972		1976		
	ha	in %	ha	in %	
akkerbouwgewassen	76.360	45	75.204	46	- 1,5
blijvend grasland	86.935	51	79.380	48	- 8,7
tijdelijk grasland	6.625	4	8.770	5	+32,4
tuinbouw open grond	559	.	521	.	- 6,7
tuinbouw onder glas	72	.	75	.	+ 5,2
braakland	103	.	67	.	-35,4
Totaal	170.654	100	164.017	100	- 1,0

Bron: CBS.

De bouwland-graslandverhouding in de 3 deelgebieden loopt sterk uiteen; in Zuid-West-Drenthe overheerst het grasland en in Oost-Drenthe het bouwland. In Noord- en Midden-Drenthe is naast het grasland ook het bouwland van betekenis. In Noord- en Midden-Drenthe en in Oost-Drenthe kwam in 1976 naar verhouding iets minder grasland voor dan in 1972; in Zuid-West-Drenthe veranderde de bouwland-graslandverhouding niet.

Per deelgebied loopt de bouwland-graslandverhouding tussen de onderscheiden categorieën bedrijfshoofden in beide jaren weliswaar ook uiteen, doch doorgaans in veel geringere mate dan tussen de deelgebieden. Een uitzondering hierop vormen de bedrijven van bedrijfshoofden zonder opvolger van 65 jaar en ouder in Oost-Drenthe.

Op deze groep bedrijven was in 1976 nog 12% van de oppervlakte cultuurgrond in gebruik als grasland tegenover 22% in 1972 (zie bijlage 19).

Het bedrijfstype

Voor de indeling in bedrijfstypen is per bedrijf het aantal sbe berekend voor de akkerbouw, de rundveehouderij, de tuinbouw en de intensieve veehouderij. Afhankelijk van het percentage sbe dat per bedrijf voor deze onderdelen werd gevonden, zijn de hoofdberoepsbedrijven voor 1972 en 1976 ingedeeld in de volgende bedrijfstypen:

1. Melkveehouderijbedrijven

a. Sterk overwegend melkveehouderijbedrijven.

Op deze bedrijven levert de melkveehouderij 80% of meer van de totale bedrijfsomvang.

b. Overwegend melkveehouderijbedrijven.

Op deze bedrijven levert de melkveehouderij 60-80% van de totale bedrijfsomvang.

2. Overige rundveehouderijbedrijven

Op deze bedrijven levert de overige rundveehouderij (mestvee, jongvee, schapen en grasland) 60% of meer van de totale bedrijfsomvang.

3. Intensieve veehouderijbedrijven

Op deze bedrijven levert de intensieve veehouderij (mestkalveren, varkens- en pluimveehouderij) 60% of meer van de totale bedrijfsomvang.

4. Akkerbouwbedrijven

Op deze bedrijven levert de akkerbouw 60% of meer van de totale bedrijfsomvang.

5. Tuinbouwbedrijven

Op deze bedrijven levert de tuinbouw 60% of meer van de totale bedrijfsomvang.

6. Gecombineerde bedrijven

Op deze bedrijven levert geen onderdeel ten minste 60% van de totale bedrijfsomvang.

In 1976 behoorde in Drenthe 43% van de hoofdberoepsbedrijven tot melkveehouderijbedrijven waarop 80% of meer van de bedrijfsomvang geleverd werd door de melkveehouderij. Verder was op 15% van

de bedrijven 60-80% van de bedrijfsomvang afkomstig van de melkveehouderij, zodat in totaal op 58% van de bedrijven de melkveehouderij in 1976 de belangrijkste bron van inkomsten was. Op 24% van de bedrijven was dit de akkerbouw. De overige rundveehouderij-, intensieve veehouderij-, tuinbouw- en gecombineerde bedrijven maakten elk minder dan 10% van het totaal aantal bedrijven uit.

Tabel 3.2 De ontwikkeling van het aantal hoofdberoepsbedrijven naar bedrijfstype in Drenthe

Categorie bedrijven	Bedrijven				Gem. jaarl. mutatie in % 1972-1976
	1972		1976		
	aantal	in %	aantal	in %	
melkveehouderij:					
80 % en meer	3.714	39	3.555	43	- 1,1
60 - 80%	1.827	19	1.205	15	- 9,9
ov. rundveehouderij	612	6	401	5	-10,0
intens. veehouderij	234	2	256	3	+ 2,3
akkerbouw	2.024	21	1.995	24	- 0,3
tuinbouw	168	2	147	2	- 3,3
gecombineerde	928	10	628	8	- 9,3
Totaal	9.507	100	8.187	100	- 3,7

Bron: CBS.

Tussen 1972 en 1976 is het aantal bedrijven waarop de melkveehouderij 80% of meer van de totale bedrijfsomvang uitmaakte en het aantal akkerbouwbedrijven bij alle 3 categorieën bedrijfshoofden naar verhouding minder sterk afgenomen dan het totaal aantal bedrijven. Het aandeel van de bedrijven waarop de melkveehouderij 80% of meer van de totale bedrijfsomvang uitmaakte steeg in Drenthe van 39% in 1972 tot 43% in 1976, terwijl het aandeel van de akkerbouwbedrijven in het totaal aantal bedrijven steeg van 21% tot 24%.

Het aantal bedrijven waarop de melkveehouderij 60-80% van de bedrijfsomvang uitmaakte, het aantal overige rundveehouderijbedrijven en het aantal gecombineerde bedrijven nam daarentegen bij alle 3 categorieën bedrijfshoofden naar verhouding sterker af dan het totaal aantal bedrijven. Dit had tot gevolg dat het aandeel van de bedrijven waarop de melkveehouderij 60-80% van de bedrijfsomvang uitmaakte is afgenomen van 19% in 1972 tot 15% in 1976; dat van de overige rundveehouderijbedrijven daalde van 6% tot 5% en dat van de gecombineerde bedrijven van 10% tot 8%. Het aantal intensieve veehouderijbedrijven nam zowel bij de bedrijfshoofden jonger dan 50 jaar als die van 50 jaar en ouder met een opvolger sinds 1972 toe bij een afneming van het totaal aantal bedrijven per categorie bedrijfshoofden. Bij de bedrijfshoofden van 50 jaar en ouder zonder opvolger nam het aantal intensieve veehouderijbedrijven welis-

waar af, doch in geringere mate dan het totaal aantal bedrijven. Per saldo resulteerde dit in een toeneming van het aandeel van de intensieve veehouderijbedrijven in het totaal aantal bedrijven in Drenthe van 2% in 1972 tot 3% in 1976. Het aantal tuinbouwbedrijven nam bij de bedrijfshoofden jonger dan 50 jaar in gelijke mate af als het totaal aantal bedrijven. Bij de beide andere categorieën bedrijfshoofden was de afnemng van het aantal tuinbouwbedrijven naar verhouding geringer dan het totaal aantal bedrijven. Dit resulteerde per saldo in een afnemng van het aantal tuinbouwbedrijven in Drenthe die iets geringer was dan de afnemng van het totaal aantal bedrijven. Het aandeel van de tuinbouwbedrijven in het totaal aantal bedrijven bleef nagenoeg gelijk en bedrijven in beide jaren 2% (bijlage 20).

Binnen de melkveehouderij is de specialisatie tussen 1972 en 1976 toegenomen. Ook het aandeel van de gecombineerde bedrijven in het totaal aantal bedrijven werd kleiner, terwijl dat van de akkerbouwbedrijven groter werd. Dit wijst eveneens op een toegenomen specialisatie in de Drentse land- en tuinbouw.

Zoals op grond van de reeds eerder geconstateerde verschillen in bouwland-graslandverhouding tussen de deelgebieden is te verwachten, loopt de verdeling van de bedrijven over de onderscheiden bedrijfstypen binnen de deelgebieden sterk uiteen. Zo overheerst het melkveehouderijbedrijf sterk in Zuid-West-Drenthe. In Oost-Drenthe zijn de akkerbouwbedrijven in de meerderheid. In Noord- en Midden-Drenthe zijn naast de melkveehouderijbedrijven ook de akkerbouwbedrijven van betekenis. Het aantal bedrijven waarop de melkveehouderij 80% of meer van de totale bedrijfsomvang uitmaakte, is tussen 1972 en 1976 in Noord- en Midden-Drenthe iets in Oost-Drenthe relatief sterk toegenomen, doch in Zuid-West-Drenthe enigszins gedaald. Desondanks was in 1976 het percentage bedrijven dat tot dit bedrijfstype behoorde in Zuid-West-Drenthe (77) aanzienlijk hoger dan in Noord- en Midden-Drenthe (43) en Oost-Drenthe (8). Het aantal bedrijven waarop de melkveehouderij 60-80% van de totale bedrijfsomvang uitmaakte, is in alle 3 deelgebieden sinds 1972 relatief sterk afgenomen. Toch behoorde in 1976 in Noord- en Midden-Drenthe nog 21% van alle bedrijven tot dit type tegenover 10% van alle bedrijven in de beide andere deelgebieden. Ook het aantal overige rundveehouderijbedrijven nam in alle 3 deelgebieden relatief sterk af. De intensieve veehouderijbedrijven namen in Noord- en Midden-Drenthe en Oost-Drenthe enigszins toe, doch in Zuid-West-Drenthe af. Het aantal tuinbouwbedrijven verminderde in alle 3 deelgebieden. Zowel het aantal overige rundveehouderij-, intensieve veehouderij- als tuinbouwbedrijven is in alle 3 deelgebieden in beide jaren van ondergeschikte betekenis. Het aantal akkerbouwbedrijven nam in Noord- en Midden-Drenthe sinds 1972 enigszins en in Zuid-West-Drenthe relatief sterk toe, doch in Oost-Drenthe enigszins af. Toch maakten in Zuid-West-Drenthe in 1976 de akkerbouwbedrijven niet meer dan 3% van het totaal aantal bedrijven uit tegenover 16% in Noord- en Midden-Drenthe en 61% in Oost-Drenthe. Het aantal gecombineerde bedrijven nam relatief sterk af

Tabel 3.3 De ontwikkeling van het aantal hoofdberoepsbedrijven naar bedrijfstype per categorie bedrijfshoofden in Drenthe

Categorie bedrijfshoofden	Percentage bedrijven van type										totaal					
	melkveeh. 80% e.m.	melkveeh. 60-80%	overige rundveeh.	intens. veeh.	akkerbouw	tuinbouw	gecomb. bedr.									
	72	76	72	76	72	76	72	76	72	76	72	76				
tot 50 jaar	48	47	50	49	43	35	47	49	51	50	70	67	52	49	50	48
50 jaar en ouder	15	15	16	17	14	16	8	10	19	18	8	8	21	20	16	16
zonder opvolger:																
50-55 jaar	13	14	12	12	12	13	17	18	10	11	5	10	9	14	12	13
55-60 "	11	11	10	10	11	13	9	9	10	10	7	6	8	7	10	10
60-65 "	8	9	6	8	7	11	13	9	6	7	7	7	5	5	7	8
65 jaar en ouder	5	4	5	4	12	12	6	5	4	4	5	3	4	5	6	5
50 jaar en ouder	37	38	33	34	43	49	45	41	30	32	23	25	27	31	34	36
Totaal	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Aantal bedrijven	3.714	3.555	1.827	1.205	612	401	234	256	2.024	1.995	168	147	928	628	9.507	8.187

Bron: CBS.

in Noord- en Midden-Drenthe, terwijl dit aantal ook in Zuid-West-Drenthe iets afnam. Desondanks kwamen in Oost-Drenthe in 1976 verhoudingsgewijs de meeste gecombineerde bedrijven voor, nl. 13%. In Noord- en Midden-Drenthe en Zuid-West-Drenthe bedroeg dit percentage toen respectievelijk 9 en 1 (bijlagen 21 t/m 23).

Tabel 3.3 (blz. 30) laat zien, dat in beide jaren op de overige rundveehouderijbedrijven naar verhouding meer bedrijfshoofden van 65 jaar en ouder zonder opvolger voorkwamen dan op de bedrijven die tot een ander type behoorden. Het betreft hier een bedrijfstype dat relatief weinig arbeid vraagt en daarom aantrekkelijk kan zijn voor oudere bedrijfshoofden die het grondgebruik toch nog willen aanhouden. Op de intensieve veehouderijbedrijven kwamen naar verhouding minder bedrijfshoofden van 50 jaar en ouder met een opvolger, doch meer bedrijfshoofden van 50-55 jaar zonder opvolger voor dan op de bedrijven van een ander type. Op de tuinbouwbedrijven kwamen naar verhouding meer bedrijfshoofden jonger dan 50 jaar, maar minder bedrijfshoofden van 50 jaar en ouder met een opvolger en ook minder bedrijfshoofden van 50 jaar en ouder zonder opvolger voor dan op de bedrijven die tot een ander type behoorden. Op de gecombineerde bedrijven kwamen naar verhouding meer bedrijfshoofden van 50 jaar en ouder met een opvolger voor, maar minder bedrijfshoofden van 50 jaar en ouder zonder opvolger dan op de meeste tot de andere typen behorende bedrijven.

Uit de bijlagen 24 t/m 26 blijkt verder nog dat het hiervoor geschetste beeld voor Drenthe niet sterk afwijkt van dat voor de 3 deelgebieden. Een uitzondering hierop vormen de bedrijven waarop de melkveehouderij 80% of meer van de bedrijfsomvang uitmaakte in Oost-Drenthe. Op dit bedrijfstype kwamen in 1972 naar verhouding weinig bedrijfshoofden jonger dan 50 jaar en relatief veel bedrijfshoofden van 50-65 jaar zonder opvolger voor. In 1976 was hiervan echter geen sprake meer.

Tabel 4.1 De ontwikkeling van de intensiteit van het grondgebruik op hoofdberoepsbedrijven per categorie bedrijfshoofden in Drenthe

Categorie bedrijfshoofden	Aantal sbe		Oppervlakte cultuurgrond in ha		Gem. aantal sbe per ha cult.gr.		Gem. jaarl. mutatie in % 1972-1976
	1972	1976	1972	1976	1972	1976	
tot 50 jaar	518.142	563.534	90.046	86.212	5,8	6,5	+2,9
met opvolger:							
50 jaar en ouder	186.702	208.584	34.349	33.845	5,4	6,2	+3,5
zonder opvolger:							
50-55 jaar	97.394	108.354	17.915	17.970	5,4	6,0	+2,7
55-60 "	74.579	74.459	14.290	13.423	5,2	5,5	+1,4
60-65 "	42.273	44.116	8.292	8.481	5,1	5,2	+0,5
65 jaar en ouder	25.369	16.996	5.761	4.086	4,4	4,2	-1,2
50 jaar en ouder	239.615	243.925	46.258	43.960	5,2	5,5	+1,4
Totaal	944.459	1.016.043	170.653	164.017	5,5	6,2	+3,0

Bron: CBS.

4. De intensiteit van het grondgebruik en de arbeidsproduktiviteit

De intensiteit van het grondgebruik

De intensiteit van het grondgebruik is berekend door de totale produktieomvang, uitgedrukt in sbe, te delen door de oppervlakte cultuurgrond, uitgedrukt in ha. De produktieomvang heeft zowel betrekking op de grondgebonden produktietakken, zoals bijvoorbeeld akkerbouw, tuinbouw en rundveehouderij, als op de niet-grondgebonden produktietakken (intensieve veehouderij). Zoals reeds eerder is opgemerkt, is de intensieve veehouderij in Drenthe relatief van geringe betekenis.

Aldus berekend, blijkt dat de intensiteit van het grondgebruik op de hoofdberoepsbedrijven in Drenthe is toegenomen van 5,5 sbe per ha cultuurgrond in 1972 tot 6,2 sbe per ha cultuurgrond in 1976; d.w.z. met gemiddeld 3,0% per jaar.

In beide jaren was de intensiteit van het grondgebruik het hoogst op de bedrijven van bedrijfshoofden jonger dan 50 jaar en het geringst op die van bedrijfshoofden van 50 jaar en ouder zonder opvolger. Op de laatstgenoemde categorie bedrijven was de intensiteit van het grondgebruik in beide jaren geringer naarmate de bedrijfshoofden ouder waren (zie tabel 4.1 op blz. 32).

De toeneming van de intensiteit van het grondgebruik was tussen 1972 en 1976 het grootst op de bedrijven van bedrijfshoofden van 50 jaar en ouder met een opvolger en het geringst op die van bedrijfshoofden van 50 jaar en ouder zonder opvolger. Op de laatstgenoemde categorie bedrijven nam de intensiteit van het grondgebruik in geringere mate toe naarmate de bedrijfshoofden ouder waren. Op de bedrijven van bedrijfshoofden van 65 jaar en ouder was ten opzichte van 1972 zelfs sprake van een afneming van de intensiteit van het grondgebruik.

Uit de bijlagen 27 t/m 29 blijkt, dat de intensiteit van het grondgebruik op de hoofdberoepsbedrijven in 1972 het hoogst was in Zuid-West-Drenthe (6,4 sbe per ha cultuurgrond) en het laagst in Oost-Drenthe (4,9 sbe per ha cultuurgrond). In Noord- en Midden-Drenthe bedroeg de intensiteit van het grondgebruik toen 5,5 sbe per ha cultuurgrond. Aangezien tussen 1972 en 1976 de intensiteit van het grondgebruik sterker toenam naarmate het niveau in 1972 hoger was, zijn de verschillen in dit opzicht tussen de deelgebieden sindsdien groter geworden. Zo steeg de intensiteit van het grondgebruik op de hoofdberoepsbedrijven in Zuid-West-Drenthe tot 7,3 sbe per ha cultuurgrond in 1976. In Noord- en Midden-Drenthe bedroeg de intensiteit van het grondgebruik in dat jaar 6,2 sbe per ha cultuurgrond en in Oost-Drenthe 5,4.

De verschillen tussen de deelgebieden in het niveau van de intensiteit van het grondgebruik in 1972 en in de mate van toene-

ming sindsdien hangen samen met verschillen in grondgebruik. In het algemeen is het aantal sbe per ha grasland (inclusief het bijbehorende rundvee) hoger dan per ha bouwland. Naarmate in een gebied een groter deel van de cultuurgrond in gebruik is als grasland, zal derhalve het aantal sbe per ha cultuurgrond hoger zijn. In de beschouwde periode blijkt voorts het aantal sbe per ha grasland door de sterke uitbreiding van de veebezetting sterker te zijn gestegen dan het aantal sbe per ha bouwland 1).

In alle 3 deelgebieden was in beide jaren de intensiteit van het grondgebruik het hoogst op de bedrijven van bedrijfshoofden jonger dan 50 jaar en het laagst op die van bedrijfshoofden van 50 jaar en ouder zonder opvolger. De toeneming van de intensiteit van het grondgebruik in de periode 1972-1976 was in Zuid-West-Drenthe en Oost-Drenthe het grootst op de bedrijven van bedrijfshoofden jonger dan 50 jaar en in Noord- en Midden-Drenthe op die van bedrijfshoofden van 50 jaar en ouder met een opvolger. In alle 3 deelgebieden was de toeneming van de intensiteit van het grondgebruik het geringst op de bedrijven van bedrijfshoofden van 50 jaar en ouder zonder opvolger. In Oost-Drenthe was op deze categorie bedrijven de toeneming van de intensiteit van het grondgebruik geringer naarmate de bedrijfshoofden ouder waren. In Zuid-West-Drenthe was in de leeftijdsklasse van 60-65 jaar sprake van een afneming van de intensiteit van het grondgebruik, terwijl in de leeftijdsklasse van 65 jaar en ouder de intensiteit van het grondgebruik gelijk bleef. In Noord- en Midden-Drenthe nam in de leeftijdsklasse tot 65 jaar de toeneming van de intensiteit van het grondgebruik af naarmate de bedrijfshoofden ouder waren. In de leeftijdsklasse van 65 jaar en ouder was de intensiteit van het grondgebruik in 1976 lager dan in 1972, zodat deze bedrijfshoofden de bedrijfsvoering hebben geëxtensiverd.

De arbeidsproductiviteit

De arbeidsproductiviteit wordt berekend door de totale produktieomvang, uitgedrukt in sbe, te delen door het aantal regelmatig werkzame mannelijke arbeidskrachten. Het aldus berekende resultaat is echter slechts een globale maatstaf voor de arbeidsproductiviteit omdat van de regelmatig werkzame mannelijke arbeidskrachten niet bekend is de mate van validiteit en het aantal uren dat zij per jaar op het bedrijf werken. Verder blijven vrouwelijke arbeidskrachten en niet-regelmatig werkzame mannelijke arbeidskrachten bij deze berekeningswijze geheel buiten beschouwing, terwijl ook geen rekening wordt gehouden met door loonwerkers verrichte werkzaamheden.

- 1) Het aantal sbe per ha grasland steeg in Drenthe op hoofdberoepsbedrijven van 5,8 in 1972 tot 6,7 in 1976. Op de overeenkomstige bedrijven steeg in dezelfde periode het aantal sbe per ha bouwland van 4,0 tot 4,5.

Uit tabel 4.2 blijkt, dat de arbeidsproductiviteit op de hoofdberoepsbedrijven in Drenthe is gestegen van 77 sbe per man in 1972 tot 99 sbe per man in 1976, dat wil zeggen met gemiddeld 6,5% per jaar. Dit werd bereikt door een groei van de productieomvang met gemiddeld 1,9% per jaar en een vermindering van het aantal arbeidskrachten met gemiddeld 4,4% per jaar.

In beide jaren was de arbeidsproductiviteit op de bedrijven van bedrijfshoofden jonger dan 50 jaar gemiddeld belangrijk hoger dan op de beide andere categorieën bedrijven. Op de bedrijven van bedrijfshoofden van 50 jaar en ouder zonder opvolger daalde de arbeidsproductiviteit sterk naarmate de bedrijfshoofden ouder waren.

De toeneming van de arbeidsproductiviteit was tussen 1972 en 1976 het grootst op de bedrijven van bedrijfshoofden van 50 jaar en ouder met een opvolger en het geringst op die van bedrijven van 50 jaar en ouder zonder opvolger. Op laatstgenoemde categorie bedrijven nam de arbeidsproductiviteit in geringere mate toe naarmate de bedrijfshoofden ouder waren.

Uit de bijlagen 30 t/m 32 blijkt, dat in 1972 de arbeidsproductiviteit op de hoofdberoepsbedrijven in Noord- en Midden-Drenthe en Oost-Drenthe nagenoeg gelijk was. In Zuid-West-Drenthe was deze iets lager. Aangezien sinds 1972 in alle 3 deelgebieden de arbeidsproductiviteit in ongeveer dezelfde mate is toegenomen, was ook in 1976 de arbeidsproductiviteit in Zuid-West-Drenthe geringer dan in de beide andere deelgebieden.

In alle 3 deelgebieden was in beide jaren de arbeidsproductiviteit op de bedrijven van bedrijfshoofden jonger dan 50 jaar belangrijk hoger dan op de beide andere categorieën bedrijven. De toeneming van de arbeidsproductiviteit was in alle 3 deelgebieden sinds 1972 evenwel het grootst op de bedrijven van bedrijfshoofden van 50 jaar en ouder met een opvolger. In Zuid-West-Drenthe was de toeneming op deze categorie bedrijven overigens maar weinig groter dan op de bedrijven van bedrijfshoofden jonger dan 50 jaar.

In alle 3 deelgebieden was in 1972 de arbeidsproductiviteit op de bedrijven van bedrijfshoofden van 50 jaar en ouder zonder opvolger lager naarmate de bedrijfshoofden ouder waren. Sinds 1972 is in alle 3 deelgebieden op de bedrijven van bedrijfshoofden in de leeftijdsklassen van 50-55 jaar, 55-60 jaar en 60-65 jaar de arbeidsproductiviteit toegenomen, zij het in geringere mate naarmate de bedrijfshoofden ouder waren. In Oost-Drenthe is de arbeidsproductiviteit sinds 1972 ook op de bedrijven van bedrijfshoofden van 65 jaar en ouder toegenomen; in de beide andere deelgebieden daarentegen afgenomen.

Tabel 4.2 De ontwikkeling van de arbeidsproductiviteit op hoofdberoepsbedrijven per categorie bedrijfstak in Drenthe

Categorie bedrijfstak	Aantal sbe		Aantal arbeids- krachten		Gem. aantal sbe per man		Gem. jaarl. mutatie in % 1972-1976
	1972	1976	1972	1976	1972	1976	
tot 50 jaar	518.142	563.534	5.525	4.637	94	121	+6,5
met opvolger:							
50 jaar en ouder	186.702	208.584	2.871	2.353	65	89	+8,2
zonder opvolger:							
50-55 jaar	97.394	108.354	1.289	1.164	76	93	+5,2
55-60 "	74.579	74.459	1.138	939	66	79	+4,6
60-65 "	42.273	44.116	793	735	53	60	+3,1
65 jaar en ouder	25.639	16.996	647	430	39	40	+0,6
50 jaar en ouder	239.615	243.925	3.867	3.268	62	75	+4,9
Totaal	944.459	1.016.043	12.263	10.258	77	99	+6,5

Bron: CBS.

SAMENVATTING EN SLOTPMERKINGEN

38 Tabel 1. De ontwikkelingen per deelgebied

Deelgebied	Categorie bedrijfshoofden	Gemiddelde jaarlijkse mutatie in % in de periode 1972-1976					
		aantal bedrijf- ven	cultuur- grond	opvolg- teit v/h grond- gebruik	intensiviteits- omvang	produktie- krachten	aantal- arbeids- productiviteit
Noord- en Midden-Drenthe	tot 50 jaar	-3,9	-0,1	+3,3	+3,0	-3,9	+4,2
	50 jaar en ouder met opvolger	-4,0	-1,4	+3,9	+2,3	-5,5	-8,3
	50 jaar en ouder zonder opvolger	-2,6	-2,1	+1,4	-0,7	-4,8	+4,1
	totaal	-3,5	-0,9	+3,0	+1,9	-4,6	+6,7
Zuid-West-Drenthe	tot 50 jaar	-5,0	-2,3	+3,9	+1,4	-5,0	+6,9
	50 jaar en ouder met opvolger	-3,5	+0,1	+3,3	+3,2	-3,4	+7,1
	50 jaar en ouder zonder opvolger	-1,9	-0,4	+2,1	+1,5	-3,3	+5,3
	totaal	-3,7	-1,3	+3,3	+2,3	-4,1	+6,3
Oost-Drenthe	tot 50 jaar	-4,4	-1,4	+3,3	+1,5	-4,1	+5,8
	50 jaar en ouder met opvolger	-4,4	+0,7	+2,4	+3,1	-5,1	+8,2
	50 jaar en ouder zonder opvolger	-3,0	-0,9	+2,2	+1,2	-3,8	+5,2
	totaal	-4,0	-0,8	+2,4	+1,8	-4,3	+6,3
Drenthe	tot 50 jaar	-4,4	-1,1	+2,9	+2,1	-4,3	+6,5
	50 jaar en ouder met opvolger	-4,0	-0,4	+3,5	+2,8	-4,8	+8,2
	50 jaar en ouder zonder opvolger	-2,5	-1,3	+1,4	+0,5	-4,1	+4,9
	totaal	-3,7	-1,0	+3,0	+1,8	-4,4	+6,5

Bron: CBS.

Samenvatting en slotopmerkingen

Samenvatting

Tussen 1972 en 1976 hebben zich t.a.v. de hoofdberoepsbedrijven in Drenthe de volgende ontwikkelingen voorgedaan:

- het aantal bedrijven verminderde van 9.507 tot 8.107, d.w.z. met gemiddeld 3,7% per jaar;
- de oppervlakte cultuurgrond nam af van 170.653 ha tot 164.017 ha, d.w.z. met gemiddeld 1,0% per jaar;
- de intensiteit van het grondgebruik - uitgedrukt in het aantal sbe per ha cultuurgrond - steeg van 5,5 tot 6,2; d.w.z. met gemiddeld 3,0% per jaar;
- de produktieomvang steeg van 944.459 sbe tot 1.016.044 sbe; d.w.z. met gemiddeld 1,8% per jaar;
- het aantal regelmatig werkzame mannelijke arbeidskrachten verminderde van 12.263 tot 10.258, d.w.z. met gemiddeld 4,4% per jaar;
- de arbeidsproduktiviteit - uitgedrukt in het aantal sbe per regelmatig werkzame mannelijke arbeidskrachten - nam toe van 77 tot 99; d.w.z. met gemiddeld 6,5% per jaar.

Zoals uit tabel 1 op blz. 38 blijkt, hebben de ontwikkelingen in de periode 1972-1976 zich in alle 3 deelgebieden in dezelfde richting voltrokken, zij het in verschillende mate. Zo is in Oost-Drenthe het aantal bedrijven en in Zuid-West-Drenthe de oppervlakte cultuurgrond in iets sterkere mate afgenomen. In Zuid-West-Drenthe nam de intensiteit van het grondgebruik en de produktieomvang sterker toe. In Noord- en Midden-Drenthe nam het aantal regelmatig werkzame mannelijke arbeidskrachten iets sterker af en de arbeidsproduktiviteit iets sterker toe.

In de periode 1972-1976 hebben zich t.a.v. de Drentse bedrijven van bedrijfshoofden van 50 jaar en ouder zonder opvolger de volgende ontwikkelingen voorgedaan:

- deze bedrijven zijn in aantal minder gedaald (met 2,5%) dan het aantal bedrijven van bedrijfshoofden jonger dan 50 jaar (met 4,4%) 1) en die van bedrijfshoofden van 50 jaar en ouder met een opvolger (met 4,0%);
- de oppervlakte cultuurgrond van deze bedrijven is in sterkere mate (met 1,3%) afgenomen dan van die van bedrijfshoofden van 50 jaar en ouder met een opvolger (met 0,4%) alsmede van die van bedrijfshoofden jonger dan 50 jaar (met 1,1%);

1) Gemiddelde jaarlijkse mutatie.

Tabel 2. Het procentueel aandeel van de onderscheiden categorieën bedrijfshoofden per deelgebied

Deelgebied	Categorie bedrijfshoofden	Procentueel aandeel				aantal ar- beidskrachten		
		aantal bedrijven	oppervlakte cultuurgrond	productie- pomvang	1972	1976	1972	1976
Noord- en Midden- Drenthe	tot 50 jaar	48	47	52	54	56	43	44
	50 jaar en ouder							
	met opvolger	17	16	20	20	20	24	24
	50 jaar en ouder zonder opvolger	35	36	27	26	24	33	32
	totaal { in %	100	100	100	100	100	100	100
	absoluut	4.041	3.507	74.016	71.326	410.715	443.465	5.274
								4.371
Zuid-West-Drenthe	tot 50 jaar	51	48	54	52	56	47	45
	50 jaar en ouder							
	met opvolger	13	13	17	18	17	19	20
	50 jaar en ouder zonder opvolger	36	39	29	30	27	34	35
	totaal { in %	100	100	100	100	100	100	100
	absoluut	2.932	2.440	39.481	37.393	254.010	272.198	3.484
								2.944
Oost-Drenthe	tot 50 jaar	51	50	53	51	55	47	47
	50 jaar en ouder							
	met opvolger	19	18	22	23	22	26	25
	50 jaar en ouder zonder opvolger	31	32	25	25	23	27	28
	totaal { in %	100	100	100	100	100	100	100
	absoluut	2.634	2.240	57.157	55.300	279.731	300.378	3.505
								2.943
Drenthe	tot 50 jaar	50	48	53	53	55	45	45
	50 jaar en ouder							
	met opvolger	16	16	20	20	25	23	23
	50 jaar en ouder zonder opvolger	34	36	27	27	20	32	32
	totaal { in %	100	100	100	100	100	100	100
	absoluut	9.507	8.187	170.653	164.017	944.459	1.016.043	12.263
								10.258

Bron: CBS.

- de intensiteit van het grondgebruik is op deze bedrijven minder toegenomen (met 1,4%) dan op die van bedrijfshoofden van 50 jaar en ouder met een opvolger (met 3,5%) en op die van bedrijfshoofden jonger dan 50 jaar (met 2,9%);
- de produktieomvang is op deze bedrijven minder sterk toegenomen (met 0,5%) dan op die van bedrijfshoofden van 50 jaar en ouder met een opvolger (met 2,8%) en op die van bedrijfshoofden jonger dan 50 jaar (met 2,1%);
- het aantal regelmatig werkzame mannelijke arbeidskrachten is op deze bedrijven in mindere mate gedaald (met 4,1%) dan op die van bedrijfshoofden van 50 jaar en ouder met een opvolger (met 4,8%) alsmede op die van bedrijfshoofden jonger dan 50 jaar (met 4,3%);
- de arbeidsproduktiviteit is op deze bedrijven minder toegenomen (met 4,9%) dan op die van bedrijfshoofden van 50 jaar en ouder met een opvolger (met 8,2%) alsmede op die van bedrijfshoofden jonger dan 50 jaar (met 6,5%).

De verschillen tussen de 3 deelgebieden in de ontwikkelingen in 1972-1976 t.a.v. de bedrijven van bedrijfshoofden van 50 jaar en ouder zonder opvolger waren als volgt:

- in Zuid-West-Drenthe nam het aantal van deze bedrijven in iets geringere mate af (met 1,9%) dan in de beide andere deelgebieden;
- in Noord- en Midden-Drenthe verminderde de bij deze bedrijven in gebruik zijnde oppervlakte cultuurgrond in sterkere mate (met 2,1%) dan in de beide andere deelgebieden;
- in Noord- en Midden-Drenthe is de intensiteit van het grondgebruik op deze bedrijven in geringere mate toegenomen (met 1,4%) dan in de beide andere deelgebieden;
- in Noord- en Midden-Drenthe is op deze bedrijven de produktieomvang sinds 1972 afgenomen (met 0,7%), terwijl die in de beide andere deelgebieden is toegenomen;
- in Zuid-West-Drenthe is op deze bedrijven het aantal regelmatig werkzame mannelijke arbeidskrachten in geringere mate afgenomen (met 3,3%) dan in de beide andere deelgebieden;
- in Zuid-West-Drenthe is de arbeidsproduktiviteit op deze bedrijven ongeveer even sterk toegenomen (met 5,3%) als in Oost-Drenthe (met 5,2%), doch sterker dan in Noord- en Midden-Drenthe (met 4,1%).

De ontwikkelingen in de periode 1972-1976 hebben in Drenthe slechts kleine wijzigingen gebracht in het aandeel van de bedrijfshoofden van 50 jaar en ouder zonder opvolger, wat betreft het totaal aantal bedrijven, de totale oppervlakte cultuurgrond, de totale produktieomvang en het totaal aantal regelmatig werkzame mannelijke arbeidskrachten.

Uit tabel 2 blijkt dat het aandeel van deze bedrijven in het totaal aantal bedrijven is gestegen van 34% in 1972 tot 36% in 1976. In beide jaren hadden de bedrijfshoofden van deze bedrijven

8 Tabel 3. De ontwikkeling van de gemiddelde bedrijfsoppervlakte en bedrijfsomvang van de hoofdberoepsbedrijven per categorie bedrijfs hoofden

Deelgebied	Categorie bedrijfs hoofden	Gem. oppervlakte (ha)		Gem. jaarl. mutatie in %		Gem. omvang (ebe)		Gem. jaarl. mutatie in %	
		1972	1976	1972-1976	1972-1976	1972	1976	1972-1976	1972-1976
Noord- en Midden-Drenthe	tot 50 jaar	19,7	23,1	+4,1	113	149	+7,2		
	50 jaar en ouder met opvolger	22,6	25,0	+2,6	123	159	+8,9		
	50 jaar en ouder zonder opvolger	14,3	14,7	+0,7	76	82	+1,9		
	totaal	18,3	20,3	+2,6	102	126	+5,4		
Zuid-West-Drenthe	tot 50 jaar	14,9	16,7	+2,9	100	130	+6,8		
	50 jaar en ouder met opvolger	17,6	20,3	+3,6	113	148	+7,0		
	50 jaar en ouder zonder opvolger	11,2	12,0	+1,7	66	76	+3,6		
	totaal	13,9	15,3	+2,4	90	112	+5,6		
Oost-Drenthe	tot 50 jaar	22,5	25,5	+3,2	115	147	+6,3		
	50 jaar en ouder met opvolger	25,8	31,6	+5,2	126	168	+7,4		
	50 jaar en ouder zonder opvolger	17,8	19,4	+2,2	79	93	+4,2		
	totaal	21,7	24,7	+3,3	106	134	+6,0		
Drenthe	tot 50 jaar	19,1	21,9	+3,5	110	143	+6,8		
	50 jaar en ouder met opvolger	22,4	25,9	+3,7	122	160	+7,0		
	50 jaar en ouder zonder opvolger	14,2	14,9	+1,2	74	83	+2,9		
	totaal	18,0	20,0	+2,7	99	124	+5,8		

Bron: CBS.

20% van de totale oppervlakte cultuurgrond in gebruik. Het aandeel in de totale produktieomvang steeg van 20% tot 21%. In beide jaren werkte op deze bedrijven 32% van het totaal aantal regelmatig werkzame mannelijke arbeidskrachten.

Uit tabel 2 blijkt verder, dat in elk van de 3 deelgebieden, zo er al sprake is van verschuivingen, deze gering zijn.

Bedrijfsoppervlakte en bedrijfsomvang

Uit het voorgaande blijkt, dat tussen 1972 en 1976 in Drenthe zowel het aantal hoofdberoepsbedrijven als de oppervlakte cultuurgrond is verminderd. Desondanks is door een intensivering van het grondgebruik de totale produktieomvang toegenomen. Hierdoor zijn een aantal veranderingen opgetreden in de gemiddelde oppervlakte en omvang van de bedrijven.

Tabel 3 op blz. 42 laat zien, dat in Drenthe de gemiddelde oppervlakte van de hoofdberoepsbedrijven is gestegen van 18,0 ha in 1972 tot 20,0 ha in 1976. Tussen beide jaren nam de gemiddelde bedrijfsomvang toe van 99 sbe tot 124 sbe.

In Oost-Drenthe waren de bedrijven in 1972 zowel qua oppervlakte (21,7 ha) als qua omvang (106 sbe) gemiddeld het grootst, en in Zuid-West-Drenthe gemiddeld het kleinst (gemiddelde oppervlakte 13,9 ha; gemiddelde omvang 90 sbe). Aangezien in Oost-Drenthe de gemiddelde oppervlakte en de gemiddelde omvang sterker toenamen dan in Zuid-West-Drenthe, zijn de verschillen in dit opzicht tussen beide deelgebieden sinds 1972 toegenomen. In Noord- en Midden-Drenthe waren de bedrijven in beide jaren gemiddeld iets kleiner dan in Oost-Drenthe.

Verder blijkt uit tabel 3 onder meer dat in 1972 in Drenthe de bedrijven van bedrijfshoofden van 50 jaar en ouder zonder een opvolger zowel qua oppervlakte (14,2 ha) als qua omvang (74 sbe) gemiddeld het kleinst waren en die van bedrijfshoofden van 50 jaar en ouder met opvolger gemiddeld het grootst (gemiddelde oppervlakte 22,4 ha; gemiddelde omvang: 122 sbe). Sinds 1972 zijn eerstgenoemde bedrijven veel minder sterk in oppervlakte en omvang toegenomen dan die van bedrijfshoofden van 50 jaar en ouder met opvolger, en ook minder dan die van bedrijfshoofden jonger dan 50 jaar.

In Noord- en Midden-Drenthe bleef de toeneming van de gemiddelde oppervlakte en van de gemiddelde omvang van bedrijven van bedrijfshoofden van 50 jaar en ouder zonder opvolger ver achter bij die van de overeenkomstige categorie bedrijven in de beide andere deelgebieden.

Grondgebruik en bedrijfstype

In 1976 bedroeg de totale oppervlakte cultuurgrond van hoofdberoepsbedrijven in Drenthe 164.017 ha, waarvan 54% in gebruik was als grasland en 46% als bouwland. In Zuid-West-Drenthe was 90% van de cultuurgrond grasland, in Noord- en Midden-Drenthe 61% en in Oost-Drenthe 19%. Sinds 1972 is het aandeel van het bouwland in de totale oppervlakte cultuurgrond iets toegenomen ten koste van de

† Tabel 4. De ontwikkeling van het aantal hoofdberoepsbedrijven naar bedrijfstype per categorie bedrijfshoofden per deelgebied

Deal- gebied	Categorie bedrijfshoofden	Percentage bedrijven ingedeeld in															
		melkveeh. 80% e.m.		melkveeh. 60-80%		overige rundveeh.		intens. veeh.		akkerbouw		tuinbouw		gecomb. bedrijven		totaal	
		1972	1976	1972	1976	1972	1976	1972	1976	1972	1976	1972	1976	1972	1976		
Noord- en Midden- Drenthe	tot 50 jaar	47	48	48	47	43	35	48	48	55	55	59	48	50	43	48	47
	50 jaar en ouder met opvolger	16	16	16	17	15	17	5	12	18	16	2	2	22	20	17	16
	50 jaar en ouder zonder opvolger	37	37	36	36	42	48	47	40	27	29	40	50	28	37	35	36
	totaal	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
	in % absoluut	1506	1521	1140	740	312	216	92	113	499	560	58	50	434	307	4041	3507
Zuid- West- Drenthe	tot 50 jaar	50	47	53	53	43	35	43	52	61	51	88	75	58	50	50	48
	50 jaar en ouder met opvolger	13	13	17	15	9	15	9	8	12	11	-	-	11	29	13	13
	50 jaar en ouder zonder opvolger	37	40	30	32	48	50	41	39	27	38	12	25	31	21	36	39
	totaal	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
	in % absoluut	2061	1845	374	252	194	127	110	107	41	63	16	12	36	34	2832	2440
Oost- Drenthe	tot 50 jaar	40	49	54	53	44	34	44	34	44	50	47	73	76	53	55	50
	50 jaar en ouder met opvolger	16	18	16	18	21	19	9	6	19	19	13	13	21	18	19	18
	50 jaar en ouder zonder opvolger	44	33	30	29	35	47	56	50	31	34	14	11	26	27	31	32
	totaal	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
	in % absoluut	147	189	313	213	106	58	32	36	1484	1372	94	85	458	287	2634	2240
Drenthe	tot 50 jaar	48	47	50	49	43	35	47	49	51	50	70	67	52	49	50	48
	50 jaar en ouder met opvolger	15	15	16	17	14	16	8	10	19	18	8	8	21	20	16	16
	50 jaar en ouder zonder opvolger	37	38	33	34	43	49	45	41	30	32	23	25	27	31	34	36
	totaal	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
	in % absoluut	3714	3555	1827	1205	612	401	234	256	2024	1995	168	147	928	628	9507	8187

Bron: CBS.

oppervlakte grasland.

In elk van de 3 deelgebieden verschilt op de onderscheiden categorieën bedrijven de bouwland-graslandverhouding maar weinig.

In 1976 behoorde in Drenthe 58% van de hoofdberoepsbedrijven tot de melkveehouderijbedrijven 1), 24% tot de akkerbouwbedrijven 1), 5% tot de overige rundveehouderijbedrijven 1), 3% tot de intensieve veehouderijbedrijven 1), 2% tot de tuinbouwbedrijven 1) en 7% tot de gecombineerde bedrijven 1). Sinds 1972 is het percentage akkerbouwbedrijven iets toegenomen, en het percentage gecombineerde bedrijven iets afgenomen.

In Drenthe, waar de intensieve veehouderij van zeer ondergeschikte betekenis is, is het grondgebruik in sterke mate bepalend voor het bedrijfstype. In Zuid-West-Drenthe, waar het grasland sterk overheerst, behoorde in 1976 dan ook 86% van de hoofdberoepsbedrijven tot de melkveehouderijbedrijven tegenover 17% in Oost-Drenthe, waar overwegend akkerbouw voorkomt (61% van alle bedrijven) en voorts nog 13% van de bedrijven tot de gecombineerde bedrijven behoorde. In Noord- en Midden-Drenthe vormden de melkveehouderijbedrijven (64%) de grootste groep; het aandeel van de akkerbouwbedrijven bedroeg 16% en dat van de gecombineerde bedrijven 9%.

Uit tabel 4 blijkt, dat in Drenthe zowel in 1972 als in 1976 het percentage bedrijfshoofden ouder dan 50 jaar en zonder opvolger het hoogst was op de overige rundveehouderijbedrijven (49% in 1976) en op de intensieve veehouderijbedrijven (41% in 1976) en het geringst op de tuinbouwbedrijven (25% in 1976). In de 3 deelgebieden wijkt het beeld niet sterk af van dat voor geheel Drenthe.

Bedrijven van bedrijfshoofden van 50-65 jaar zonder opvolger

Ten aanzien van de bedrijven in Drenthe van bedrijfshoofden van 50-65 jaar zonder opvolger blijkt onder meer het volgende:

- de gemiddelde bedrijfsoppervlakte was zowel in 1972 als 1976 kleiner naarmate de bedrijfshoofden ouder waren;
- ook de gemiddelde bedrijfsomvang was in beide jaren geringer naarmate de bedrijfshoofden ouder waren;
- de intensiteit van het grondgebruik was in 1972 en 1976 geringer naarmate de bedrijfshoofden ouder waren;
- de intensiteit van het grondgebruik is tussen 1972 en 1976 in geringere mate toegenomen naarmate de bedrijfshoofden ouder waren;
- de arbeidsproductiviteit was in beide jaren geringer naarmate de bedrijfshoofden ouder waren;

1) Een bedrijf behoort tot een bepaald bedrijfstype als 60% of meer van de bedrijfsomvang, uitgedrukt in sbe, geleverd wordt door het desbetreffende bedrijfsonderdeel. Draagt geen enkel bedrijfsonderdeel 60% of meer tot de totale bedrijfsomvang bij, dan is sprake van een gecombineerd bedrijf.

- de arbeidsproductiviteit is tussen 1972 en 1976 in geringere mate toegenomen naarmate de bedrijfshoofden ouder waren. In de 3 deelgebieden wijkt het beeld niet sterk af van dat voor geheel Drenthe.

Slotopmerkingen

Het doel van dit onderzoek was inzicht te verkrijgen in de situatie en de ontwikkeling van Drentse land- en tuinbouwbedrijven van oudere bedrijfshoofden zonder opvolger.

Uit het onderzoek blijkt onder meer, dat in 1976 in Drenthe van de bedrijfshoofden van 50 jaar en ouder zonder opvolger 75% een bedrijf had van 10-110 sbe tegenover 32% van de bedrijfshoofden van 50 jaar en ouder mét een opvolger. Het grootste deel van de bedrijven van bedrijfshoofden van 50 jaar en ouder zonder opvolger is dan ook te klein om voldoende produktieve werkgelegenheid te geven aan één volwaardige mannelijke arbeidskracht bij een normale dagtaak. Dientengevolge zullen velen van hen genoeg (moeten) nemen met een relatief lage beloning voor hun arbeid en voor in het bedrijf geïnvesteerd vermogen. De Veer 1) heeft aangetoond dat het op economische gronden verklaarbaar is dat veel boeren, ondanks slechte bedrijfsuitkomsten en zonder reëel perspectief op verbetering daarvan, hun bedrijf blijven voortzetten. Voor oudere bedrijfshoofden zonder opvolger zal dit in nog sterkere mate gelden dan voor jongere bedrijfshoofden en oudere bedrijfshoofden met een opvolger. Immers de noodzaak om door investeringen de continuïteit van het bedrijf op lange termijn te verzekeren zal voor oudere bedrijfshoofden zonder opvolger geringer zijn, terwijl ook de sociale en psychische weerstanden tegen opheffing van het bedrijf en beroepsverandering sterker zullen zijn. Deze conclusie wordt ondersteund door een eerder uitgevoerd onderzoek 2) op de Drentse Zandgronden waaruit bleek, dat een niet te verwaarlozen deel van de bedrijfshoofden met kleine bedrijven of lage inkomens - en vooral de ouderen onder hen - vast besloten is boer te blijven, zelfs wanneer de inkomensontwikkeling in de komende jaren ongunstig zou zijn.

-
- 1) De Veer, J.; Bedrijfsuitkomsten, inkomen en continuïteit in de landbouw; Jaarverslag 1977, Landbouw-Economisch Instituut; blz. 10 en 11.
 - 2) Klopogge, J.J.J.; Van beroep veranderen? Een verkennend onderzoek onder agrarische bedrijfshoofden op de Drentse Zandgronden; LEI-publikatie nr. 2.44, Den Haag; 1972.

Bijlage 1. De ontwikkeling van het aantal hoofdberoepsbedrijven per categorie
bedrijfshoofden in Noord- en Midden-Drenthe

Categorie bedrijfshoofden	Bedrijven in				Gem. jaarl. mutatie in % 1972-1976
	1972		1976		
	aantal	in %	aantal	in %	
tot 50 jaar	1.955	48	1.664	47	-3,9
met opvolger:					
50 jaar en ouder	670	17	570	16	-4,0
zonder opvolger:					
50-55 jaar	477	12	452	13	-1,3
55-60 "	412	10	348	10	-4,1
60-65 "	291	7	298	8	+0,6
65 jaar en ouder	236	6	175	5	-7,2
50 jaar en ouder	1.416	35	1.273	36	-2,6
Totaal	4.041	100	3.507	100	-3,5

Bron: CBS.

Bijlage 2. De ontwikkeling van het aantal hoofdberoepsbedrijven per categorie
bedrijfshoofden in Zuid-West-Drenthe

Categorie bedrijfshoofden	Bedrijven in				Gem. jaarl. mutatie in % 1972-1976
	1972		1976		
	aantal	in %	aantal	in %	
tot 50 jaar	1.430	50	1.163	48	-5,0
met opvolger:					
50 jaar en ouder	374	13	325	13	-3,5
zonder opvolger:					
50-55 jaar	345	12	355	14	+0,7
55-60 "	293	10	258	11	-3,1
60-65 "	216	8	219	9	+0,3
65 jaar en ouder	174	6	120	5	-8,9
50 jaar en ouder	1.028	36	952	39	-1,9
Totaal	2.832	100	2.440	100	-3,7

Bron: CBS.

Bijlage 3. De ontwikkeling van het aantal hoofdberoepsbedrijven per categorie
bedrijfshoofden in Oost-Drenthe

Categorie bedrijfshoofden	Bedrijven in				Gem. jaarl. mutatie in % 1972-1976
	1972		1976		
	aantal	in %	aantal	in %	
tot 50 jaar	1.335	51	1.114	50	-4,4
met opvolger:					
50 jaar en ouder	490	19	410	18	-4,4
zonder opvolger:					
50-55 jaar	281	11	256	11	-2,3
55-60 "	260	10	226	10	-3,4
60-65 "	155	6	156	7	+0,2
65 jaar en ouder	113	4	78	3	-8,9
50 jaar en ouder	809	31	716	32	-3,0
Totaal	2.634	100	2.240	100	-4,0

Bron: CBS.

Bijlage 4. De ontwikkeling van de oppervlakte cultuurgrond op hoofdberoepsbe-
drijven per categorie bedrijfshoofden in Noord- en Midden-Drenthe

Categorie bedrijfshoofden	Oppervlakte cultuurgrond in				Gem. jaarl. mutatie in % 1972-1976
	1972		1976		
	ha	in %	ha	in %	
tot 50 jaar	38.609	52	38.392	54	-0,1
met opvolger:					
50 jaar en ouder	15.131	20	14.268	20	-1,4
zonder opvolger:					
50-55 jaar	7.840	11	7.880	11	+0,1
55-60 "	6.154	8	5.369	8	-3,3
60-65 "	3.658	5	3.695	5	+0,2
65 jaar en ouder	2.624	4	1.722	2	-10,0
50 jaar en ouder	20.276	27	18.666	26	-2,1
Totaal	74.016	100	71.326	100	-0,9

Bron: CBS.

Bijlage 5. De ontwikkeling van de oppervlakte cultuurgrond op hoofdberoepsbedrijven per categorie bedrijfshoofden in Zuid-West-Drenthe

Categorie bedrijfshoofden	Oppervlakte cultuurgrond in				Gem. jaarl. mutatie in % 1972-1976
	1972		1976		
	ha	in %	ha	in %	
tot 50 jaar	21.335	54	19.403	52	- 2,3
met opvolger:					
50 jaar en ouder	6.581	17	6.607	18	+ 0,1
zonder opvolger:					
50-55 jaar	4.447	11	4.783	13	+ 1,8
55-60 "	3.427	9	3.447	9	+ 0,1
60-65 "	2.169	5	2.229	6	+ 0,7
65 jaar en ouder	1.522	4	924	2	-12,0
50 jaar en ouder	11.565	29	11.383	30	- 0,4
Totaal	39.481	100	37.393	100	- 1,3

Bron: CBS.

Bijlage 6. De ontwikkeling van de oppervlakte cultuurgrond op hoofdberoepsbedrijven per categorie bedrijfshoofden in Oost-Drenthe

Categorie bedrijfshoofden	Oppervlakte cultuurgrond in				Gem. jaarl. mutatie in % 1972-1976
	1972		1976		
	ha	in %	ha	in %	
tot 50 jaar	30.103	53	28.417	51	- 1,4
met opvolger:					
50 jaar en ouder	12.638	22	12.970	23	+ 0,7
zonder opvolger:					
50-55 jaar	5.627	10	5.306	10	- 1,4
55-60 "	4.709	8	4.608	8	- 0,5
60-65 "	2.466	4	2.558	5	+ 0,9
65 jaar en ouder	1.614	3	1.441	3	- 2,8
50 jaar en ouder	14.416	25	13.913	25	- 0,9
Totaal	57.157	100	55.300	100	- 0,8

Bron: CBS.

Bijlage 7. De ontwikkeling van de produktieomvang op hoofdberoepsbedrijven per categorie bedrijfshoofden in Noord- en Midden-Drenthe

Categorie bedrijfshoofden	Produktieomvang in				Gem. jaarl. mutatie in % 1972-1976
	1972		1976		
	sbe	in %	sbe	in %	
tot 50 jaar	220.487	54	248.162	56	+ 3,0
met opvolger:					
50 jaar en ouder	82.690	20	90.698	20	+ 2,3
zonder opvolger:					
50-55 jaar	43.175	11	47.484	11	+ 2,4
55-60 "	33.110	8	30.189	7	- 2,3
60-65 "	18.862	5	17.933	4	- 1,3
65 jaar en ouder	12.391	3	7.199	2	-13,0
50 jaar en ouder	107.538	26	104.605	24	- 0,7
Totaal	410.715	100	443.465	100	+ 1,9

Bron: CBS.

Bijlage 8. De ontwikkeling van de produktieomvang op hoofdberoepsbedrijven per categorie bedrijfshoofden in Zuid-West-Drenthe

Categorie bedrijfshoofden	Produktieomvang in				Gem. jaarl. mutatie in % 1972-1976
	1972		1976		
	sbe	in %	sbe	in %	
tot 50 jaar	143.565	57	151.737	56	+ 1,4
met opvolger:					
50 jaar en ouder	42.192	17	47.963	18	+ 3,2
zonder opvolger:					
50-55 jaar	28.039	11	33.533	12	+ 4,6
55-60 "	20.477	8	21.919	8	+ 1,7
60-65 "	13.056	5	12.986	5	- 0,1
65 jaar en ouder	6.681	3	4.060	1	-12,0
50 jaar en ouder	68.253	27	72.498	26	+ 1,5
Totaal	254.010	100	272.198	100	+ 2,3

Bron: CBS.

Bijlage 9. De ontwikkeling van de produktieomvang op hoofdberoepsbedrijven per categorie bedrijfshoofden in Oost-Drenthe

Categorie bedrijfshoofden	Produktieomvang in				Gem. jaarl. mutatie in % 1972-1976
	1972		1976		
	sbe	in %	sbe	in %	
tot 50 jaar	154.089	55	163.635	54	+ 1,5
met opvolger:					
50 jaar en ouder	61.819	22	69.923	23	+ 3,1
zonder opvolger:					
50-55 jaar	26.180	9	27.336	9	+ 1,1
55-60 "	20.992	8	22.349	7	+ 1,6
60-65 "	10.354	4	11.398	4	+ 2,4
65 jaar en ouder	6.297	2	5.737	2	- 1,8
50 jaar en ouder	62.823	23	66.820	22	+ 1,2
Totaal	279.731	100	300.378	100	+ 1,8

Bron: CBS.

Bijlage 10. De ontwikkeling van het aantal regelmatig werkzame mannelijke arbeidskrachten op hoofdberoepsbedrijven per categorie bedrijfshoofden in Noord- en Midden-Drenthe

Categorie bedrijfshoofden	Arbeidskrachten in				Gem. jaarl. mutatie in % 1972-1976
	1972		1976		
	aantal	in %	aantal	in %	
tot 50 jaar	2.275	43	1.939	44	- 3,9
met opvolger:					
50 jaar en ouder	1.285	24	1.026	23	- 5,5
zonder opvolger:					
50-55 jaar	550	10	503	12	- 2,2
55-60 "	492	9	379	9	- 6,3
60-65 "	356	7	323	7	- 2,4
65 jaar en ouder	316	6	201	5	-11,0
50 jaar en ouder	1.714	32	1.406	32	- 4,8
Totaal	5.274	100	4.371	100	- 4,6

Bron: CBS.

Bijlage 11. De ontwikkeling van het aantal regelmatig-werkzame mannelijke arbeidskrachten op hoofdberoepsbedrijven per categorie bedrijfshoofden in Zuid-West-Drenthe

Categorie bedrijfshoofden	Arbeidskrachten in				Gem. jaarl. mutatie in % 1972-1976
	1972		1976		
	aantal	in %	aantal	in %	
tot 50 jaar	1.623	47	1.320	45	- 5,0
met opvolger:					
50 jaar en ouder	666	19	581	20	- 3,4
zonder opvolger:					
50-55 jaar	402	12	382	13	- 1,3
55-60 "	337	10	291	10	- 3,6
60-65 "	256	7	240	8	- 1,6
65 jaar en ouder	200	6	130	4	-10,0
50 jaar en ouder	1.195	34	1.043	35	- 3,3
Totaal	3.484	100	2.944	100	- 4,1

Bron: CBS.

Bijlage 12. De ontwikkeling van het aantal regelmatig werkzame mannelijke arbeidskrachten op hoofdberoepsbedrijven per categorie bedrijfshoofden in Oost-Drenthe

Categorie bedrijfshoofden	Arbeidskrachten in				Gem. jaarl. mutatie in % 1972-1976
	1972		1976		
	aantal	in %	aantal	in %	
tot 50 jaar	1.627	46	1.378	47	- 4,1
met opvolger:					
50 jaar en ouder	920	26	746	25	- 5,1
zonder opvolger:					
50-55 jaar	337	10	279	9	- 4,6
55-60 "	309	9	269	9	- 3,4
60-65 "	181	5	172	6	- 1,3
65 jaar en ouder	131	4	99	3	- 6,8
50 jaar en ouder	958	27	819	28	- 3,8
Totaal	3.505	100	2.943	100	- 4,3

Bron: CBS.

Bijlage 13. De samenstelling van de arbeidsbezetting op hoofdberoepsbedrijven per categorie bedrijfshoofden in Noord- en Midden-Drenthe

Categorie bedrijfshoofden	Aantal arbeids- krachten		Percentage							
			bedrijfs- hoofden		meewerken- de zoons		ov. gez.- arbeidskr.		vreemde arbeidskr.	
			1972	1976	1972	1976	1972	1976	1972	1976
tot 50 jaar	2.275	1.939	89	89	4	3	3	3	4	5
met opvolger:										
50 jaar en ouder	1.285	1.026	49	61	46	31	1	2	4	5
zonder opvolger:										
50-55 jaar	550	503	94	94	2	2	2	1	2	3
55-60 "	492	379	96	97	1	1	1	1	2	1
60-65 "	356	323	96	97	1	1	1	1	2	1
65 jaar en ouder	315	201	91	94	1	2	2	2	5	1
50 jaar en ouder	1.714	1.406	95	95	1	1	1	1	3	2
Totaal										
in %			81	85	13	9	2	2	3	4
aantal	5.274	4.371	4.288	3.696	693	394	110	103	183	178

Bron: CBS.

Bijlage 14. De samenstelling van de arbeidsbezetting op hoofdberoepsbedrijven per categorie bedrijfshoofden in Zuid-West-Drenthe

Categorie bedrijfshoofden	Aantal arbeids- krachten		Percentage							
			bedrijfs- hoofden		meewerken- de zoons		ov. gez.- arbeidskr.		vreemde arbeidskr.	
			1972	1976	1972	1976	1972	1976	1972	1976
tot 50 jaar	1.623	1.320	90	90	4	3	3	3	4	4
met opvolger:										
50 jaar en ouder	666	581	53	62	44	32	.	2	3	3
zonder opvolger:										
50-55 jaar	402	382	93	95	2	2	1	1	4	2
55-60 "	337	291	97	94	2	3	-	.	1	3
60-65 "	256	240	95	98	1	2	1	-	2	-
65 jaar en ouder	200	130	95	96	1	2	1	.	3	2
50 jaar en ouder	1.195	1.043	95	96	2	2	1	.	2	2
Totaal										
in %			85	87	11	8	2	2	3	3
aantal	3.484	2.944	2.947	2.554	376	245	55	58	106	87

Bron: CBS.

Bijlage 15. De samenstelling van de arbeidsbezetting op hoofdberoepsbedrijven per categorie bedrijfshoofden in Oost-Drenthe

Categorie bedrijfshoofden	Aantal arbeids- krachten		Percentage							
			bedrijfs- hoofden		meewerken- de zoons		ov. gez.- arbeidskr.		vreemde arbeidskr.	
	1972	1976	1972	1976	1972	1976	1972	1976	1972	1976
tot 50 jaar	1.627	1.378	86	85	3	2	2	2	10	11
met opvolger:										
50 jaar en ouder	920	746	51	62	36	23	1	1	12	14
zonder opvolger:										
50-55 jaar	337	279	90	96	.	1	1	-	9	3
55-60 "	309	268	90	90	.	2	2	.	8	7
60-65 "	181	172	95	92	-	.	2	2	3	5
65 jaar en ouder	131	99	85	78	1	2	2	2	12	18
50 jaar en ouder	958	819	90	91	.	1	2	.	8	7
Totaal	3.505	2.942	78	81	11	7	2	2	10	10
in % aantal			2.724	2.381	379	212	63	43	339	306

Bron: CBS.

Bijlage 16. Het gemiddelde aantal arbeidskrachten per bedrijf op hoofdberoepsbedrijven per categorie bedrijfshoofden

Categorie bedrijfshoofden	Gemiddeld aantal arbeidskrachten per bedrijf							
	Noord- en Midden-Drenthe		Zuid-West- Drenthe		Oost- Drenthe		Drenthe	
	1972	1976	1972	1976	1972	1976	1972	1976
tot 50 jaar	1,16	1,16	1,14	1,14	1,22	1,24	1,17	1,18
met opvolger:								
50 jaar en ouder	1,92	1,80	1,78	1,79	1,88	1,82	1,87	1,80
zonder opvolger:								
50-55 jaar	1,15	1,11	1,17	1,08	1,20	1,09	1,17	1,10
55-60 "	1,19	1,09	1,15	1,13	1,19	1,19	1,18	1,13
60-65 "	1,22	1,08	1,19	1,10	1,17	1,10	1,20	1,09
65 jaar en ouder	1,34	1,15	1,15	1,08	1,16	1,27	1,24	1,15
50 jaar en ouder	1,21	1,10	1,16	1,10	1,18	1,14	1,19	1,11
Totaal	1,31	1,25	1,23	1,21	1,33	1,31	1,29	1,25

Bron: CBS.

Bijlage 17. De gemiddelde bedrijfsoppervlakte van de hoofdberoepsbedrijven per categorie bedrijfshoofden

Categorie bedrijfshoofden	De gemiddelde oppervlakte (in ha) per bedrijf							
	Noord- en Midden-Drenthe		Zuid-West- Drenthe		Oost- Drenthe		Drenthe	
	1972	1976	1972	1976	1972	1976	1972	1976
tot 50 jaar	19,7	23,1	14,9	16,7	22,5	25,5	19,1	21,9
met opvolger:								
50 jaar en ouder	22,6	25,0	17,6	20,3	25,8	31,6	22,4	25,9
zonder opvolger:								
50-55 jaar	16,4	17,4	12,9	13,5	20,0	20,7	16,2	16,9
55-60 "	14,9	15,4	11,7	13,4	18,1	20,4	14,8	16,1
60-65 "	12,6	12,4	10,0	10,2	15,9	16,4	12,5	12,6
65 jaar en ouder	11,1	9,8	8,7	7,7	14,3	18,5	11,0	11,0
50 jaar en ouder	14,3	14,7	11,2	12,0	17,8	19,4	14,2	14,9
Totaal	18,3	20,3	13,9	15,3	12,7	24,7	18,0	20,0

Bron: CBS.

Bijlage 18. De gemiddelde bedrijfsomvang van de hoofdberoepsbedrijven per categorie bedrijfshoofden

Categorie bedrijfshoofden	De gemiddelde omvang (in sbe) per bedrijf							
	Noord- en Midden-Drenthe		Zuid-West- Drenthe		Oost- Drenthe		Drenthe	
	1972	1976	1972	1976	1972	1976	1972	1976
tot 50 jaar	113	149	100	130	115	147	110	143
met opvolger:								
50 jaar en ouder	123	159	113	148	126	168	122	160
zonder opvolger:								
50-55 jaar	90	105	81	94	93	107	88	102
55-60 "	80	87	70	85	81	99	77	89
60-65 "	65	66	60	59	67	73	64	66
65 jaar en ouder	53	41	38	34	56	74	49	46
50 jaar en ouder	76	82	66	76	79	93	74	83
Totaal	102	126	90	112	106	134	99	124

Bron: CBS.

Bijlage 19. Het grondgebruik op hoofdberoepsbedrijven per categorie bedrijfs-
hoofden

Categorie bedrijfshoofden	Percentage cultuurgrond in gebruik als grasland							
	Noord- en Midden-Drenthe		Zuid-West Drenthe		Oost- Drenthe		Drenthe	
	1972	1976	1972	1976	1972	1976	1972	1976
tot 50 jaar	61	59	89	89	22	21	54	54
met opvolger:								
50 jaar en ouder	58	61	89	90	21	18	50	50
zonder opvolger:								
50-55 jaar	67	64	93	90	22	22	59	59
55-60 "	64	64	92	93	21	18	56	56
60-65 "	65	67	93	94	24	21	60	60
65 jaar en ouder	70	72	95	96	22	12	63	56
50 jaar en ouder	66	66	93	92	22	19	59	58
Totaal	62	61	90	90	21	19	55	54
Oppervl. cultuur- grond (in ha)	74.016	71.326	39.481	37.393	57.157	55.300	170.653	164.017

Bron: CBS.

Bijlage 20. De gemiddelde jaarlijkse mutaties in het aantal hoofdberoepsbedrij-
ven per bedrijfstype per categorie bedrijfshoofden tussen 1972 en
1976 in Drenthe

Categorie bedrijfshoofden	Gemiddeld jaarlijkse mutatie in het aantal bedrijven							
	melkv. 80% e.m.	melkv. 60-80%	ov. rundv.	int. veeh.	akker- bouw	tuin- bouw	ge- comb.	alle
tot 50 jaar	- 1,6	-10,0	-15,0	+ 3,5	- 1,0	- 4,3	-11,0	- 4,4
met opvolger:								
50 jaar en ouder	- 1,1	- 9,2	- 6,4	+ 8,5	- 1,6	- 2,0	-11,0	- 4,0
zonder opvolger:								
50-55 jaar	+ 0,5	- 8,3	- 8,3	+ 3,0	+ 2,3	+20,0	+ 1,1	- 0,9
55-60 "	- 0,9	-12,0	- 6,8	+ 3,4	+ 1,1	- 4,9	-13,0	- 3,7
60-65 "	+ 2,4	- 3,3	+ 1,2	- 5,4	+ 3,3	- 2,4	- 9,4	+ 0,4
65 jaar en ouder	- 6,4	-17,0	-11,0	- 5,4	- 2,6	-16,0	- 5,1	- 8,1
50 jaar en ouder	- 0,5	- 9,6	- 6,9	- 0,2	+ 1,4	- 0,5	- 5,7	- 2,5
Totaal	- 1,1	- 9,9	-10,0	+ 2,3	- 0,3	- 3,3	- 9,3	- 3,7
Aantal be- drijfshoofden:								
1972	3.714	1.827	612	234	2.024	168	928	9.507
1976	3.555	1.205	401	256	1.995	147	628	8.187

Bron: CBS.

Bijlage 21. De ontwikkeling van het aantal hoofdberoepsbedrijven naar bedrijfstype in Noord- en Midden-Drenthe

Categorie bedrijven	Bedrijven				Gem. jaarl. mutatie in % 1972-1976
	1972		1976		
	aantal	in %	aantal	in %	
melkveehouderij: 80% e.m.	1.506	37	1.521	43	+ 0,3
" : 60-80%	1.140	28	740	21	-10,0
overige rundveehouderij	312	8	216	6	- 8,8
intensieve veehouderij	92	2	113	3	+ 5,3
akkerbouw	499	12	560	16	+ 3,6
tuinbouw	58	1	50	1	- 3,6
gecombineerde	434	11	307	9	- 8,3
Totaal	4.041	100	3.507	100	- 3,5

Bron: CBS.

Bijlage 22. De ontwikkeling van het aantal hoofdberoepsbedrijven naar bedrijfstype in Zuid-West-Drenthe

Categorie bedrijven	Bedrijven				Gem. jaarl. mutatie in % 1972-1976
	1972		1976		
	aantal	in %	aantal	in %	
melkveehouderij: 80% e.m.	2.061	73	1.845	76	- 2,7
" : 60-80%	374	13	252	10	- 9,4
overige rundveehouderij	194	7	127	5	-10,0
intensieve veehouderij	110	4	107	4	- 0,7
akkerbouw	41	1	63	3	+11,0
tuinbouw	16	1	12	.	- 6,9
gecombineerde	36	1	34	1	- 1,4
Totaal	2.832	100	2.440	100	- 3,7

Bron: CBS.

Bijlage 23. De ontwikkeling van het aantal hoofdberoepsbedrijven naar bedrijfstype in Oost-Drenthe

Categorie bedrijven	Bedrijven				Gem. jaarl. mutatie in % 1972-1976
	1972		1976		
	aantal	in %	aantal	in %	
melkveehouderij: 80% e.m.	147	6	189	8	+ 6,5
" : 60-80%	313	12	213	9	- 9,2
overige rundveehouderij	106	4	58	3	-14,0
intensieve veehouderij	32	1	36	2	+ 3,0
akkerbouw	1.484	56	1.372	61	- 1,9
tuinbouw	94	4	85	4	- 2,5
gecombineerde	458	17	287	13	-11,0
Totaal	2.634	100	2.240	100	- 4,0

Bron: CBS.

Bijlage 24. De ontwikkeling van het aantal hoofdberoepsbedrijven naar bedrijfstype per categorie bedrijfshoofden in Noord- en Midden-Drenthe

Categorie bedrijfshoofden	Percentage bedrijven van type										totaal					
	melkveeh. 80% e.m.		melkveeh. 60 - 80% rundveeh.		overige veehouderij		intensieve akkerbouw		tuinbouw			gecomb. bedrijven				
	1972	1976	1972	1976	1972	1976	1972	1976	1972	1976		1972	1976			
tot 50 jaar	47	48	48	47	43	35	48	48	55	55	59	48	50	43	48	47
met opvolger:																
50 jaar en ouder	16	16	16	17	15	17	5	12	18	16	2	2	22	20	17	16
zonder opvolger:																
50-55 jaar	13	13	13	13	12	11	16	15	8	10	9	20	9	17	12	13
55-60 "	10	10	11	10	12	14	12	10	8	9	12	8	8	7	10	10
60-65 "	8	9	6	9	8	12	11	11	6	6	9	18	7	6	7	8
65 jaar en ouder	6	5	6	4	10	12	8	4	5	3	10	4	4	4	8	5
50 jaar en ouder	37	37	36	36	42	49	47	40	27	29	40	50	28	37	35	36
Totaal	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Aantal bedrijven	1.506	1.521	1.140	740	312	216	92	113	499	560	58	50	434	307	4.041	3.507

Bron: CBS.

Bijlage 25. De ontwikkeling van het aantal hoofdberoepsbedrijven naar bedrijfstype per categorie bedrijfshoofden in Zuid-West-Drenthe

Categorie bedrijfshoofden	Percentage bedrijven van type															
	melkveeh. 80% e.m.		melkveeh. 60 - 80%		overige rundveeh.		intensieve veehouderij		akkerbouw		tuinbouw		gecomb. bedrijven		totaal	
	1972	1976	1972	1976	1972	1976	1972	1976	1972	1976	1972	1976	1972	1976	1972	1976
tot 50 jaar	50	47	53	53	43	35	50	52	61	51	88	75	58	50	50	48
met opvolger:																
50 jaar en ouder	13	13	17	15	9	15	9	8	12	11	-	-	11	29	13	13
zonder opvolger:																
50-55 jaar	13	15	10	10	13	17	16	19	7	17	-	17	-	12	12	15
55-60 "	11	11	8	9	10	11	4	9	10	6	-	-	17	-	10	11
60-65 "	8	9	6	9	7	9	15	7	5	11	12	-	6	3	8	9
65 jaar en ouder	5	4	6	5	19	14	5	5	5	3	-	8	8	6	6	5
50 jaar en ouder	37	40	30	32	48	50	41	39	27	38	12	25	31	21	36	39
Totaal	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Aantal bedrijven	2.061	1.845	374	252	194	127	110	107	41	63	16	12	36	34	2.832	2.440

Bron: CBS.

90 Bijlage 26. De ontwikkeling van het aantal hoofdberoepsbedrijven naar bedrijfstype per categorie bedrijfshoofden in Oost-Drenthe

Categorie bedrijfshoofden	Percentage bedrijven van type												totaal			
	melkveeh. 80% e.m.		melkveeh. 60 - 80%		overige rundveeh.		intensteve veehouderij		akkerbouw		tuinbouw			gecomb. bedrijven		
	1972	1976	1972	1976	1972	1976	1972	1976	1972	1976	1972	1976		1972	1976	
tot 50 jaar	40	49	54	53	44	34	44	44	50	47	73	76	53	55	51	50
met opvolger:	-----															
50 jaar en ouder	16	18	16	18	21	19	9	6	19	19	13	13	21	18	19	18
zonder opvolger:	-----															
50-55 jaar	16	12	10	12	11	16	22	22	11	11	3	2	10	12	11	11
55-60 "	15	10	10	10	10	14	19	8	10	11	4	6	8	8	10	10
60-65 "	10	11	6	4	5	14	9	11	6	7	4	1	4	5	6	7
65 jaar en ouder	4	2	4	2	8	3	6	8	4	4	2	1	4	1	4	3
50 jaar en ouder	44	33	30	29	35	47	56	50	31	34	14	11	26	27	31	32
Totaal	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Aantal bedrijven	147	189	313	213	106	58	32	36	1.484	1.372	94	85	458	287	2.634	2.240

Bron: CBS.

Bijlage 27. De ontwikkeling van de intensiteit van het grondgebruik op hoofdberoepsbedrijven per categorie bedrijfs hoofden in Noord- en Midden-Drenthe

Categorie bedrijfs hoofden	Aantal sbe		Oppervlakte cultuurgrond in ha		Gem. aantal sbe per ha cult. grond		Gem. jaarl. mutatie in % 1972-1976
	1972	1976	1972	1976	1972	1976	
tot 50 jaar	220.487	248.162	38.609	38.392	5,7	6,5	+ 3,3
50 jaar en ouder met opvolger	82.690	90.698	15.131	14.268	5,5	6,4	+ 3,9
50-55 jaar zonder opvolger	43.175	47.484	7.840	7.880	5,5	6,0	+ 2,2
55-60 " "	33.110	30.189	6.154	5.369	5,4	5,6	+ 0,9
60-65 " "	18.862	17.933	3.658	3.695	5,2	5,3	+ 0,5
65 jaar en ouder zonder opvolger	12.391	7.199	2.624	1.722	4,7	4,2	- 2,8
50 " " "	107.538	104.605	20.276	18.666	5,3	5,6	+ 1,4
Totaal	410.715	443.465	74.016	71.326	5,5	6,2	+ 3,0

Bron: CBS.

Bijlage 28. De ontwikkeling van de intensiteit van het grondgebruik op hoofdberoepsbedrijven per categorie bedrijfs hoofden in Zuid-West-Drenthe

Categorie bedrijfs hoofden	Aantal sbe		Oppervlakte cultuurgrond in ha		Gem. aantal sbe per ha cult. grond		Gem. jaarl. mutatie in % 1972-1976
	1972	1976	1972	1976	1972	1976	
tot 50 jaar	143.565	151.737	21.335	19.403	6,7	7,8	+ 3,9
50 jaar en ouder met opvolger	42.192	47.963	6.581	6.607	6,4	7,3	+ 3,3
50-55 jaar zonder opvolger	28.039	33.533	4.447	4.783	6,3	7,0	+ 2,7
55-60 " "	20.477	21.919	3.427	3.447	6,0	6,4	+ 1,6
60-65 " "	13.056	12.986	2.169	2.229	6,0	5,8	- 0,8
65 jaar en ouder zonder opvolger	6.681	4.060	1.522	924	4,4	4,4	0
50 " " "	68.253	72.498	11.565	11.383	5,9	6,4	+ 2,1
Totaal	254.010	262.198	39.481	37.393	6,4	7,3	+ 3,3

Bron: CBS.

2 Bijlage 29. De ontwikkeling van de intensiteit van het grondgebruik op hoofdberoepsbedrijven per categorie bedrijfshoofden in Oost-Drenthe

Categorie bedrijfshoofden	Aantal sbe		Oppervlakte cultuurgrond in ha		Gem. aantal sbe per ha cultuurgrond		Gem. jaarl. mutatie in % 1972-1976
	1972	1976	1972	1976	1972	1976	
tot 50 jaar	154.089	163.635	30.103	28.417	5,1	5,8	+ 3,3
50 jaar en ouder met opvolger	61.819	69.923	12.638	12.970	4,9	5,4	+ 2,4
50-55 jaar zonder opvolger	26.180	27.336	5.627	5.306	4,7	5,2	+ 2,6
55-60 " "	20.992	22.349	4.709	4.608	4,5	4,9	+ 2,1
60-65 " "	10.354	11.398	2.466	2.558	4,2	4,5	+ 1,8
65 jaar en ouder zonder opvolger	6.297	5.737	1.614	1.441	3,9	4,0	+ 0,6
50 " " " "	63.823	66.820	14.416	13.913	4,4	4,8	+ 2,2
Totaal	279.731	300.378	57.157	55.300	4,9	5,4	+ 2,4

Bron: CBS.

Bijlage 30. De ontwikkeling van de arbeidseffektiviteit op hoofdberoepsbedrijven per categorie bedrijfshoofden in Noord- en Midden-Drenthe

Categorie bedrijfshoofden	Aantal sbe		Aantal arbeidskrachten		Gem. aantal sbe per man		Gem. jaarl. mutatie in % 1972-1976
	1972	1976	1972	1976	1972	1976	
tot 50 jaar	220.487	248.162	2.275	1.939	97	128	+ 4,2
50 jaar en ouder met opvolger	82.690	90.698	1.285	1.026	64	88	+ 8,3
50-55 jaar zonder opvolger	43.175	47.484	550	503	79	94	+ 4,4
55-60 " "	33.110	30.189	492	379	67	80	+ 4,5
60-65 " "	18.862	17.953	356	323	53	61	+ 3,5
65 jaar en ouder zonder opvolger	12.391	7.199	316	201	39	36	- 2,0
50 " " " "	107.538	104.605	1.714	1.406	63	74	+ 4,1
Totaal	410.715	443.465	5.274	4.371	78	101	+ 6,7

Bron: CBS.

Bijlage 31. De ontwikkeling van de arbeidsproductiviteit op hoofdberoepsbedrijven per categorie bedrijfshoofden in Zuid-West-Drenthe

Categorie bedrijfshoofden	Aantal sbe		Aantal arbeidskrachten		Gem. aantal sbe per man		Gem. jaarl. mutatie in % 1972-1976
	1972	1976	1972	1976	1972	1976	
tot 50 jaar	143.565	151.737	1.623	1.320	88	115	+ 6,9
50 jaar en ouder met opvolger	42.192	47.963	666	581	63	83	+ 7,1
50-55 jaar zonder opvolger	28.039	33.533	402	382	70	88	+ 5,9
55-60 " "	20.477	21.919	337	291	61	75	+ 5,3
60-65 " "	13.056	12.986	256	240	51	54	+ 1,4
65 jaar en ouder zonder opvolger	6.681	4.066	200	130	33	31	- 1,6
50 " " "	68.253	72.498	1.195	1.043	57	70	+ 5,3
Totaal	254.010	272.198	3.484	2.944	73	92	+ 6,3

Bron: CBS.

Bijlage 32. De ontwikkeling van de arbeidsproductiviteit op hoofdberoepsbedrijven per categorie bedrijfshoofden in Oost-Drenthe

Categorie bedrijfshoofden	Aantal sbe		Aantal arbeidskrachten		Gem. aantal sbe per man		Gem. jaarl. mutatie in % 1972-1976
	1972	1976	1972	1976	1972	1976	
tot 50 jaar	154.089	163.635	1.627	1.378	95	119	+ 5,8
50 jaar en ouder met opvolger	61.819	69.923	920	746	67	92	+ 8,2
50-55 jaar zonder opvolger	26.180	27.336	337	279	78	98	+ 5,9
55-60 " "	20.992	22.349	309	269	68	83	+ 5,1
60-65 " "	10.354	11.398	181	172	57	66	+ 3,7
65 jaar en ouder zonder opvolger	6.297	5.737	131	99	50	58	+ 3,8
50 " " "	63.823	66.820	958	819	67	82	+ 5,2
Totaal	279.731	300.378	3.505	2.943	80	102	+ 6,3

Bron: CBS.

LITERATUUR

Douw, L., 1972;
De Landbouw als nevenberoep in 1970, Mededelingen en Overdrukken
no. 79, Den Haag, Landbouw-Economisch Instituut.

Kloprogge, J.J.J., 1972;
Van beroep veranderen? Een verkennend onderzoek onder agrarische
bedrijfshoofden op de Drentse Zandgronden; publikatie no. 2.44,
Den Haag, Landbouw-Economisch Instituut.

Kloprogge, J.J.J., 1975;
De bedrijfsopvolgingssituatie in de Nederlandse land- en tuinbouw,
publikatie no. 2.71, Den Haag, Landbouw-Economisch Instituut.

Kloprogge, J.J.J. en J.H. Slot, 1977;
De landbouw als nevenberoep in 1976, publikatie no. 2.97, Den Haag,
Landbouw-Economisch Instituut.

Landbouw-Economisch Instituut, Jaarverslag 1977.

Tjoa, S.A., 1978;
De bedrijfsopvolgingssituatie in de Nederlandse land- en tuinbouw,
publikatie no. 2.120, Den Haag, Landbouw-Economisch Instituut.